

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

TINA LENARDIČ

OTROŠKO DELO V MALEZIJI

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

TINA LENARDIČ

Mentorica: doc. dr. Maja Bučar

OTROŠKO DELO V MALEZIJI

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

CHILD LABOUR
(Perkins Gilman 1909)

The children in the Poor House
May die of many an ill,
But the Poor House does not profit
By their labor in the mill!

The children in the Orphanage
Wear raiment far from fine,
But no Orphanage is financed
By child labor in a mine.

The Cruel Law may send them
To Reform School's iron sway,
But it does not set small children
To hard labor by the day.

Only the Loving Family,
Which we so much admire,
Is willing to support itself
On little children's hire.

Only the Human Father,
A man, with power to think,
Will take from little children
The price of food and drink.

Only the Human Mother
Degraded, helpless thing!
Will make her little children work
And live on what they bring!

No fledgling feeds the father-bird!
No chicken feeds the hen!
No kitten mouses for the cat
This glory is for men.

We are the Wisest, Strongest Race
Loud may our praise be sung!
The only animal alive
That lives upon its young!

We make the poverty that takes
The lives of babies so.
We can awake! rebuild! remake!
And let our children grow!

ZAHVALA

Ni velikega talenta brez velike moči volje.

Honoré de Balzac (1799 – 1850)

Pot do izobrazbe je za marsikoga od nas ena najtežjih. Vendar je vredna vsega truda in odrekanj. Prav zato bi se ob tem pomembnem dogodku še posebno rada zahvalila mojemu najdražjemu prijatelju in moji družini za resnično podporo in razumevanje ter mentorici Maji Bučar za strokovne nasvete in pomoč, ki so pripomogli k nastanku te naloge in mi dali novo upanje za nadaljnje življenjske podvige.

*Tina Lenardič
Izola, marec 2006*

Izjava o avtorstvu

KAZALO

I. SEZNAM KRATIC	3
II. SEZNAM TABEL IN DIAGRAMOV	5
III. SEZNAM SLIK	5
1. UVOD	6
1.1 HIPOTEZA	7
1.2 STRUKTURA NALOGE	7
1.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA	8
2. PROBLEMATIKA OTROŠKEGA DELA	9
2.1 IZVOR OTROŠKEGA DELA	10
2.2 OBLIKE DELA OTROK IN STATISTIKE O OTROŠKEM DELU	12
2.2.1. <i>Neformalni sektor</i>	16
2.2.2. <i>Urbano okolje</i>	16
2.2.3. <i>Kmetijstvo</i>	17
2.2.4. <i>Obrt in industrija</i>	18
2.2.5. <i>Najhujše oblike otroškega dela</i>	19
2.3 VZROKI ZA OTROŠKO DELO	24
2.3.1. <i>Revščina</i>	25
2.3.2. <i>Okrnjeno izobraževanje</i>	27
2.3.3. <i>Tradicionalne in osebne vrednote</i>	27
2.3.4. <i>Prispevek otroškega dela k družinskemu dohodku</i>	28
2.3.5. <i>Ponudba in povpraševanje po otroškem delu</i>	29
2.4 ODGOVORI IN REŠITVE ZA PREPREČITEV IN ODPRAVO OTROŠKEGA DELA	31
2.4.1. <i>Varno in prijazno okolje</i>	32
2.4.2. <i>Odprava revščine</i>	32
2.4.3. <i>Izobraževanje otrok</i>	33
2.4.4. <i>Družbena mobilizacija</i>	34
2.4.5. <i>Učinkovito izvajanje zakonodaje</i>	35
2.4.6. <i>Registracija rojstev in rehabilitacija otroških delavcev</i>	35
3. OTROŠKO DELO NA OBMOČJU AZIJE IN PACIFIKA	37
3.1 SPLOŠNA PREDSTAVITEV PODROČJA	37
3.2 POJAV OTROŠKEGA DELA	39
4. ANALIZA OTROŠKEGA DELA NA PRIMERU MALEZIJE	44
4.1 SPLOŠNA PREDSTAVITEV DRŽAVE	44
4.2 EKONOMSKO IN SOCIALNO OKOLJE KOT POMEMBEN DEJAVNIK ANALIZE	46
4.2.1. <i>Trg delovne sile in migracijski tokovi</i>	47
4.3 OPREDELITEV OTROŠKEGA DELA NA KONKRETNEM PRIMERU	50
4.3.1. <i>Otroško delo v gospodinjstvih</i>	53

4.4	DRŽAVNE INICIATIVE O OTROŠKEM DELU, KI TEMELJIJO NA SODELOVANJU IN POMOČI MEDNARODNE SKUPNOSTI	55
5.	VERIFIKACIJA HIPOTEZE IN ZAKLJUČEK	59
6.	LITERATURA IN VIRI	61

I. SEZNAM KRATIC

ADB, Asian Development Bank (Azijska razvojna banka)

AIDS, Acquired Immune Deficiency Syndrome (Sindrom pridobljene zmanjšane odpornosti)

APEC, Asia-Pacific Economic Cooperation (Azijsko-Pacifiško ekonomsko sodelovanje)

ASEAN, Association of South East Asian Nations (Združenje držav jugovzhodne Azije)

BDP, bruto domači proizvod

CIA, Central Intelligence Agency (Centralna obveščevalna agencija)

CRC, Convention on the Rights of the Child (Mednarodna konvencija o otrokovih pravicah)

CWA, Child Workers in Asia (Nevladna organizacija za delo otrok v Aziji)

DFAT, Department of Foreign Affairs and Trade (Oddelek za zunanje zadeve in trgovino)

DVR, dežele v razvoju

ECPAT, End Child Prostitution in Asian Tourism (Nevladna organizacija za odpravo otroške prostitucije v azijskem turizmu)

EFA, Education For All (iniciativa Izobraževanje za vse)

FDI, Foreign Direct Investment (Program za tuje neposredne naložbe)

HRW, Human Rights Watch (Nevladna organizacija za zaščito človekovih pravic na svetu)

ILAB, Bureau of International Labour Affairs (Oddelek za mednarodne delavske zadeve)

ILO, International Labour Organization (Mednarodna organizacija dela)

IMF, International Monetary Fund (Mednarodni denarni sklad)

IPEC, International Programme on the Elimination of Child Labour (Mednarodni program za odpravo otroškega dela)

MDG, Millenium Development Goals (razvojni cilji tisočletja)

MOU, Memorandum of Understanding (memorandum o sporazumevanju)

NAM, Non-Aligned Movement (Gibanje neuvrščenih)

NEP, New Economic Policy (nova gospodarska politika)

NEV, National Vison Policy (državna politika vizije)

NGO, Non-Governmental Organization (nevladne organizacije)

NPA, National Programme of Action for Children (Nacionalni akcijski program za otroke)

ODA, Official Development Assistance (Uradna razvojna pomoč)

OIC, Organization of the Islamic Conference (Organizacija islamske konference)

PRSP, Poverty Reduction Strategy Plan (Strateški program za zmanjšanje revščine)

SARS, Severe Acute Respiratory Syndrome (Akutni sindrom oteženega dihanja)

SSKJ, Slovar slovenskega knjižnega jezika

TBP, Time-Bound Programme (časovno-zavezujoči programi)

UNESCAP, United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
(Komisija Združenih narodov za gospodarski in družbeni razvoj Azije in Pacifika)

UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija
Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)

UNICEF, United Nations Children's Fund (Sklad Združenih narodov za otroke)

WAO, Women's Aid Organisation (Nevladna organizacija za pomoč ženskam, žrtvam nasilja)

ZDA, Združene države Amerike

ZN, Združeni narodi

II. SEZNAM TABEL IN DIAGRAMOV

Tabela 1: Oblike dela otrok	13
Tabela 2: Število ekonomsko aktivnih otrok ter število otrok, vključenih v otroško delo, in njegove nevarne in brezpogojne oblike glede na starost, leto 2000	14
Tabela 3: Delež ekonomsko aktivnih otrok, med 5. in 14. letom, v posameznih regijah sveta, leto 2000	15
Tabela 4: Delež otroškega dela v posameznih sektorjih, leto 1997	16
Tabela 5: Število otrok vključenih v brezpogojne oblike otroškega dela, leto 2000	19
Tabela 6: Osnovni podatki izbranih držav azijsko-pacifiške regije, leto 2005	37
Tabela 7: Podatki o številu otrok in otroških delavcev-Azija in Pacifik, leto 2000	40
Tabela 8: Število otrok v brezpogojnih oblikah otroškega dela-Azija in Pacifik, leto 2000	41
Diagram 1: Nacionalna strategija za odpravo otroškega dela	55

III. SEZNAM SLIK

Slika 1: Otroški delavci v tekstilni predilnici v času industrijske revolucije - Velika Britanija ...	10
Slika 2: Zemljevid Azije in Pacifika	37
Slika 3: Zemljevid države Malezije	44

1. UVOD

»Otrok je knjiga, iz katere beremo in kamor naj bi pisali.«

(Rossenger v Lenardič 1987: 47)

Danes sta na svetu več kot 2.2 milijardi otrok,¹ od tega jih 1.9 milijarde živi v deželah v razvoju (DVR), ena milijarda se bori z revščino, 352 milijonov je ekonomsko aktivnih, 121 milijonov otrok, zlasti deklic, nima možnosti izobraževanja, 15 milijonov je ostalo sirot zaradi posledic AIDS-a (*angl. Acquired Immune Deficiency Syndrome*) in 10.6 milijonov otrok je umrlo pred svojim petim letom starosti (Bellamy 2004: the facts).² Tako je za mnoge obljuba o veselem otroštvu, ki ga utemeljuje Konvencija ZN o otrokovih pravicah (*angl. United Nations Convention of the Rights of the Child oz. CRC*),³ še vedno neizpolnjena, saj revščina, nasilje, izkoriščanje, AIDS in vojne ogrožajo njihova življenja in blaginjo. Zgornja dejstva nam namreč jasno povedo, da še veliko otrok na svetu ne preživlja ustreznega otroštva, ki temelji na ljubezni, varnosti in skrbnosti, kar bi jim omogočilo preživetje, normalno rast in razvoj. **To pa je pravica vsakega otroka!**

Vendar tako ne sme biti in ne ostati, saj imamo danes veliko ugodnih priložnosti, da zagotovimo spoštovanje pravic otrok, kajti ne primanjkuje nam ne finančnih virov, znanja, tehnologije in ne pristojnih subjektov, da bi lahko uresničili zastavljene cilje. Uresničitev razvojnih ciljev tisočletja (*angl. Millenium development goals oz. MDG*)⁴ (Grimsrud 2003: 4) ter

¹ Prvi člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah (CRC) ter druge mednarodne konvencije kot je ILO Konvencija št. 182 o najhujših oblikah otroškega dela (2. člen), definirajo otroka kot vsako človeško bitje, mlajše od 18 let, razen če zakon, ki se uporablja za otroka, določa, da se polnoletnost doseže že prej (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 759).

² Glede na stopnjo smrtnosti otrok prednjačijo predvsem naslednje države, ki si sledijo po vrstnem redu: Sierra Leone, Nigerija, Angola, Afganistan, Liberija, Somalija, Mali, Burkina Faso, Demokratična republika Kongo in Guinea-Bissau.

³ Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (*angl. United Nations Convention on the Rights of the Child, A/RES/44/25*), sprejeta in razglašena 20. novembra 1989.

Dostopna na <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm> (10. 3. 2005).

⁴ Razvojni cilji tisočletja (MDG) izvirajo iz Deklaracije tisočletja (*angl. Millenium Declaration, A/RES/55/2*), ki temelji na številnih obvezah in prevzetih odgovornostih držav za izboljšanje človeštva v novem tisočletju. Tako se je vseh 191 držav, članic ZN, zavezalo uresničiti naslednjih osem ciljev do leta 2015: odpraviti revščino in lakoto, zagotoviti obvezno osnovno šolanje, spodbuditi enakost med spoloma ter omogočiti večje pravice ženskam, zmanjšati stopnjo umrljivosti otrok, izboljšati zdravstveno stanje mater ter odpraviti AIDS, malarijo in druge nevarne bolezni.

oblikovanje otrokom prijaznega sveta bi namreč lahko izboljšalo trenutno situacijo in omogočilo, da svet postane boljši in lepši za vse otroke in njihove naslednike. Kajti otroštvo je temelj naše prihodnosti (Bellamy 2004: 1).

1.1 HIPOTEZA

V zastavljeni hipotezi trdim, da Maleziji, kot nekdanjemu »azijskemu tigru«, lahko hkrati z jasno državno strategijo na področju odpravljanja otroškega dela učinkovito pomagajo tudi ključni programi in akterji mednarodne skupnosti (ILO–IPEC, Svetovna banka, UNICEF, UNESCO, NGOs). Prav zato v nalogi posvečam največjo pozornost iskanju odgovorov na to vprašanje, da bi na ta način lažje prišla do končnega in zadovoljivega zaključka.

1.2 STRUKTURA NALOGE

Diplomsko nalogo sestavljajo uvodno poglavje in tri vsebinska poglavja, katerih vodilna nit je poglobljen pogled na problematiko otroškega dela v današnji dobi hitrega in globalnega razvoja ter visoke tehnologije.

Tako sta v prvem poglavju oziroma v uvodu predstavljeni tema naloge in metodologija ter zastavljena hipoteza. V drugem delu je podan širši pogled na problematiko, in sicer s poudarkom na izvorih, oblikah ter možnih rešitvah za odpravo fenomena otroškega dela. Tretje poglavje je namenjeno predstavitvi otroškega dela na območju Azije in Pacifika, saj je kot regija zanimiva, ker je po statističnih podatkih v ospredju po številu v delo vključenih otrok. Četrto in najpomembnejše poglavje pa temelji na študiji primera, in sicer analizi otroškega dela ob konkretnem primeru v državi Maleziji, ki se, čeprav ena bolj razvitih držav Azije, prav tako sooča z otroškim delom, kar dokazuje, da se ta problem ne pojavlja le v nerazvitih in revnih deželah sveta.

Namen naloge torej ni dokazati, kolikšno število otroških delavcev je v Maleziji, temveč ugotoviti, če uspeva državi, ki slovi v azijskem prostoru po razvitosti, naravni lepoti, redu in mirnem sožitju različnih kultur, uspešno reševati obstoječo problematiko otroškega dela z mednarodno pomočjo ali pa temu ni kos. Zato posveča to širše poglavje največ pozornosti prav državni strategiji, s katero skuša država ponuditi utemeljene odgovore in rešitve na izbrano pereče vprašanje.

Pri analizi pojava pa je osnovni problem predstavljala izredna omejenost podatkov ter pomanjkanje poglobljenega raziskovanja, zato sem se opirala na obstoječe, četudi nekoliko starejše podatke, ki so me pripeljali do končnega sklepa.

Tovrstno strukturo naloge sem si izbrala z upanjem, da bi tako sama kot tudi bralci bolje razumeli pravi značaj otroškega dela, njegovo vse večjo prisotnost in svetovno razsežnost, ki kljub velikim naporom in ukrepom raznovrstnih akterjev v mednarodni areni vlada še danes. Pri tem je bilo moje glavno vodilo logotip Odbora ZN za otroke (*angl. United Nations Children's Fund oz. UNICEF*) »**For every child, advanced humanity**«, kar pomeni, da je vsak otrok, ne glede na spol, raso, starost in narodno pripadnost, vreden pomoči, spoštovanja in človeškega ravnanja, saj mu prav to omogoča normalen razvoj in dostojno življenje v prijaznem in varnem okolju (UNICEF 2005).

1.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Z namenom, da bi čim bolj predstavila izbrano temo, sem se v svoji nalogi osredotočila predvsem na **analizo vsebine primarnih in sekundarnih virov** v upanju, da bi lahko nazadnje uspešno potrdila ali morda ovrgla zastavljeno hipotezo. Pri tem sem najprej dostopno zbrano literaturo **analizirala in sistematično klasificirala**, kar mi je omogočilo lažjo interpretacijo in končno sintezo virov.

Tako sem nalogo začela s **konceptualno analizo** temeljnih pojmov in konceptov ter nato prešla na kratko **zgodovinsko analizo** razvoja problema otroškega dela od njegovih začetkov do danes. Temu je sledila razlaga sekundarnih virov ter primerjalna metoda na podlagi **študije primera** države Malezije, kjer je bil poudarek predvsem na analizi primarnih virov, torej temeljnih mednarodnih dokumentov in državne zakonodaje, ki se nanašajo na področje otroške problematike. Nazadnje je sledila še **deskriptivna metoda**, kjer sem bolj podrobno in s pomočjo študije predstavila posamezne konkretne primere izkoriščanja in zlorabe otrok, zlasti v državi Maleziji.

Pri raziskavi mi je bil prav tako v veliko pomoč **video in avdio material**, dostopen na spletnih straneh UNICEF-a ter **lastno gradivo in izkušnje**, ki sem jih v preteklih letih zbrala ob delu z otroki in na konferenci študentov v Londonu leta 2002 o trgovanju, prostituciji in pornografiji otrok, kjer sem imela priložnost pridobiti boljši vpogled na tematiko in njene značilnosti.

2. PROBLEMATIKA OTROŠKEGA DELA

»... pravica vsakega otroka je biti zaščiten pred ekonomskim izkoriščanjem in pred opravljanjem kateregakoli dela, ki bi bilo zanj nevarno, ki bi omejevalo njegovo šolanje ali katero bi imelo škodljiv vpliv na njegovo zdravje, telesni, umski, duhovni, nravstveni ali družbeni razvoj.«

(32. člen Mednarodne konvencije o otrokovih pravicah 1989)

Otroško delo obstaja v človeški zgodovini že od nekdaj in to v različnih oblikah oziroma formacijah. Še danes pa niso njegova resnična narava, stopnja razširjenosti, značilnosti, posledice ter porazdelitev povsem in dokončno pojasnjene. Vsekakor pa le-to predstavlja eno najbolj grozovitih oblik izkoriščanja in zlorabe milijonov otrok v današnjem civiliziranem svetu, saj jim preprečuje izobraževanje, razvoj in preživetje. Med temi je veliko zaposlenih v najhujših oblikah otroškega dela, ki povzročajo resne ter nepopravljive fizične in psihične rane, saj ogrožajo njihova mlada življenja. Taka situacija predstavlja nedopustno kršenje pravic posameznih otrok, vzpodbuja revščino ter ogroža gospodarsko rast in enakopraven razvoj.

Korenine otroškega dela izvirajo iz kulturnega, socialnega in ekonomskega okolja ter tradicije posamezne države. Otroško delo v veliki meri ovira izpolnitev razvojnih ciljev tisočletja (MDG), splošnega izobraževanja (*angl. Education for all oz. EFA*)⁵ ter načela spodobnega dela (*angl. decent work*) (ILO 2002a: 72). Prav zato je bilo na tem področju bistvenega pomena sprejetje Deklaracije tisočletja leta 2000 (*angl. Millenium Declaration*)⁶ kot osrednjega dokumenta, katerega cilj je oblikovati boljši svet v 21. stoletju. Temeljlil bi na konceptu »idealnega« otroštva, kjer bi živeli zdravi in veseli otroci, zaščiteni pred nevarnostmi in trpljenjem, v krogu ljubečih in skrbnih družin, ki bi jim omogočile popolno rast in razvoj (UN 2005: 3). Torej je optimizem še vedno prisoten in danih možnosti je veliko, da preprečimo in odpravimo otroško delo, zlasti njegove najhujše oblike, tako na nacionalni kot na mednarodni ravni. Saj kot pravi Generalni sekretar ZN Kofi Annan: » **Otrok v nevarnosti je otrok, ki ne more čakati**« (Annan 2000).

Po definiciji se otroško delo nanaša na delo, ki onemogoča normalno otroštvo in ogroža dostojanstvo mnogih otrok. Gre za zgodovinski fenomen in kompleksno družbeno zlo, ki pomeni kršenje določil Konvencije ZN o otrokovih pravicah (CRC), ki je obenem mednarodni dokument z največjim številom ratifikacij na področju mednarodnega varstva človekovih pravic (The

⁵ Inicijativa Izobraževanje za vse (EFA) je rezultat konference o izobraževanju, ki je potekala leta 1990. Leta 2000 ji je sledil Svetovni forum o izobraževanju (*angl. World Forum on Education*) v Dakarju, kjer je bil sprejet Akcijski načrt za zagotovitev osnovnega obveznega izobraževanja vsem otrokom do leta 2015 zlasti s pomočjo UNESC-a.

⁶ Deklaracija tisočletja (*Millenium Declaration*, A/RES/55/2), sprejeta in razglašena 8. septembra 2000. Dostopna na <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (10. 3. 2005).

Wikipedia Free Encyclopedia 2005a). Nedvomno je zato postal tovrsten globalni pojav v zadnjem desetletju resno moralno vprašanje ter ključna točka političnih razprav, kar se je odrazilo v sprejetju številnih deklaracij in konvencij⁷ v mednarodni areni za boj proti otroškemu delu.

Prav zato bom v nadaljevanju drugega poglavja natančneje predstavila izbrano tematiko, in sicer izvor, statistike, oblike, vzroke ter možne rešitve za odpravo otroškega dela, kar bom podkrepila s konkretnimi primeri iz vsakdanjega življenja delovno aktivnih otrok, katerih trpljenje je marsikaterim očem še vedno prikrito.

2.1 IZVOR OTROŠKEGA DELA

Slika 1: Otroški delavci v tekstilni predilnici v času industrijske revolucije – Velika Britanija

Vir: <http://www.ei-ie.org/image/0122.jpg> (15. 2. 2006)

Pojav otroškega dela je že dolgo prisoten med nami, čeprav se je kot družbeno vprašanje pojavilo kot posledica industrijske revolucije v 18. stoletju. Otroci, ki so izhajali pretežno iz mestnih sirotišnic, so zelo mladi (že pri 8. in 9. letih) opravljali različna dela ter si tako pridobivali spretnosti predvsem v domačih gospodinjstvih (*angl. outwork*), kmetijstvu in obrti (Dorman v ILO 2004a: 40). Vendar se je njihov položaj hitro spremenil z začetkom zaposlovanja

⁷ Leta 1999 je bila sprejeta ILO Konvencija št. 182 o najhujših oblikah otroškega dela (*angl. Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour*), nato leta 2000 Deklaracija tisočletja (*angl. Millenium Declaration*, A/RES/55/2). Istega leta (25. maj) sta bila sprejeta in razglašena tudi dva protokola k Mednarodni konvenciji ZN otrokovih pravicah: Protokol o prodaji otrok, otroški prostituciji in pornografiji (*angl. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*, A/RES/54/263) ter Protokol o udeležbi otrok v oboroženih spopadih (*angl. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflicts*, A/RES/54/263) (ILAB 2006b).

otrok kot svobodne delovne sile v Veliki Britaniji v času industrijske revolucije, in sicer večinoma v tekstilnih predilnicah (*angl. cotton-mills*),⁸ rudnikih, v dimnikarstvu ali pri komunalnih opravilih, kjer so bili izpostavljeni hudim bremenom, resno škodljivim njihovemu zdravju (glej sliko 1).

Kot si lahko predstavljamo, so bili razlogi za zaposlovanje tako mlade delovne sile različni.⁹ Med temi so tedaj prevladovali zlasti revščina, vojne, nizka cena otroške delovne sile, primanjkljaj v ponudbi odrasle delovne sile, prispevek otrok k družinskemu dohodku ter tedanja tehnologija (Lenardič 2001: 8).

Ker tedaj še ni bila na tem področju izoblikovana ustrezna in učinkovita zakonodaja, so se v sredini 19. stoletja že začele pojavljati »nepravilnosti« pri zaposlovanju otrok. Da ne bi prišlo do poslabšanja razmer, so bili kot zasilna rešitev sprejeti prvi resni zakoni o otroškem delu in izobraževanju otrok, ki so pripomogli k začetnemu reševanju problematike. Leta 1833 je bil Veliki Britaniji sprejet **Zakon za zaščito otroškega dela za tekstilno industrijo**, medtem ko je bil podoben zakon sprejet v ZDA šele ob koncu stoletja.¹⁰ Istega leta je bil sprejet še **Zakon o polovičnem delovnem času** (*angl. Half-Time Working Act*, 1833) ter kasneje še **Zakon o delovnih razmerjih v tovarnah** (*angl. Factory Acts*, 1844). Sledila je uvedba **Zakona o izobraževanju** (*angl. Education Act*, 1918), ki je določal umik vseh najmlajših otrok s trga delovne sile. Dopolnitev tega zakona pa je predstavljal **Zakon o mlajših osebah** (*angl. Young Person's Act*, 1933), ki je že obsegal moderen pristop in določila o starostnih omejitvah za pričetek in nevarnih oblikah dela.

Zatem so britanski izkušnji sledile še druge industrializirane države,¹¹ čeprav ima na tem področju vsaka svojo zgodovino. Ne glede na to je bil pravi namen novega sistema preprečiti

⁸ Samo v tekstilni industriji v Veliki Britaniji se je od leta 1835 do leta 1860 število zaposlenih otrok med 10. in 13. letom drastično zmanjšalo. Nato pa se je začelo povečevati in doseglo vrhunec leta 1874, ko je bilo tam zaposlenih že 122 tisoč otrok v tej starostni skupini. Poleg tega je v času industrijske revolucije v Veliki Britaniji število otrok na trgu dela naraslo, medtem ko je bila starost delovno aktivnih otrok vse nižja (Teskay 2003: 15).

⁹ Najpomembnejši razlog je bil nedvomno konkurenčna prednost otroške delovne sile predvsem zaradi njene cenenosti, nenadomestljivosti, ubogljivosti, zaupljivosti in spretnosti... ter tudi povpraševanje kapitalistov po taki vrsti delovne sile, predvsem na industrijskih območjih (Teskay 2003: 16).

¹⁰ Ti zakoni so določali najnižjo starost, število delovnih ur ter določbe o nadzoru izvajanja dela, vendar so se nazadnje izkazali za neučinkovite, saj se je število delovnih otrok večalo tako, da tedanja zakonodaja ni prinesla bistvenih izboljšav na tem področju.

¹¹ Na Norveškem je prvi delovni zakon leta 1892 (*fabrikkloven*) vključeval prepoved otroškega dela v tovarnah in delavnicah za vse otroke mlajše od 14 let, ki niso zaključili obveznega osnovnega šolanja. Podobno strategijo je izbral Hong Kong, kjer so bile šole ključni element in prostor za nadzor otroškega dela v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (Grimsrud 2001b: 29).

negativen vpliv otroškega dela na izobraževanje in življenje otroških delavcev (Dorman v ILO 2004a: 44-45). Tako so vse bolj številni ukrepi in gospodarski napredek 19. in zgodnjega 20. stoletja posledično privedli do postopnega zmanjšanja vsesplošnega izkoriščanja otrok, zlasti na območju kontinentalne Evrope. Kot pomembna alternativa otroškemu delu se je začelo zakonsko urejanje obveznega osnovnega šolanja otrok v okviru nacionalnih zakonodaj ter v mednarodnem prostoru (*International Labour Organization – ILO*).

Kljub temu je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, takoj po sprejetju Mednarodne konvencije ZN o otrokovih pravicah leta 1989 in pojavu globalizacije prišlo do presenetljivega spoznanja, da je problem veliko večji in resnejši v deželah v razvoju (DVR). Tako so Svetovna banka, ILO in posamezne države na podlagi zbranih statistik predstavile svetovni javnosti grozečo situacijo, ki v nerazvitih državah ni bila in še vedno ni prav nič boljša kot v obdobju industrijske revolucije. Posledično smo prav zato v zadnjem desetletju priča številnim razpravam in spoznavanju tega fenomena. To je hkrati povečalo upanje, da bi se le oblikoval nekakšen časovno-omejen načrt, ki bi prinesel konec otroškemu delu in revščini ter omogočil dostojno življenje vsem otrokom sveta (Basu in Tzannatos 2003: 1).

Kljub omenjenim dokaj uspešnim korakom in potezam je danes otroško delo žal še vedno prisotno med nami, ne glede na regijo in stopnjo razvitosti dežel, kar dokazuje veliko trdovratnost pojava in problematičnost njegovega reševanja. A četudi je pot še dolga, je vsak izmed nas dolžan prispevati svoj trud za odpravljanje otroškega dela in za spoštovanje temeljnih pravic otrok.

2.2 OBLIKE DELA OTROK IN STATISTIKE O OTROŠKEM DELU

Po zadnjih podatkih ILO je na svetu eden od šestih otrok med 5. in 17. letom starosti predmet izkoriščanja v okviru različnih pojavnih oblik otroškega dela. Tako je mnogo otrok prisiljenih tvegati zdravje in otroštvo ter svojo prihodnost kot ustvarjalni odrasli posamezniki (ILO 2002b: 19).

Otroško delo se največkrat pojavlja na tistih področjih, kjer je prepovedano in nezakonito in je pogosto obdano z zidom tišine, brezčutnosti in nezanimanja. Ta zid se nedvomno počasi krha, kar seveda obeta vse večji uspeh pri odpravi otroškega dela, zlasti njegovih najbolj nedopustnih oblik. Zato mora postati bitka proti otroškemu delu, ki zajema že skoraj vse dežele naše oble, ena izmed najbolj nujnih in prednostnih izzivov današnje dobe (Impact 360°.org 2004).

Vendar pa vsako delo ne sodi v koncept »*otroškega dela*« in torej ni škodljivo za otrokov fizični in duševni razvoj. Prav zato je potrebno najprej poznati bistveno razliko med **otroškim delom** (*angl. child labour*), ki ima negativen vpliv na otroka in kateremu v nalogi posvečam največ pozornosti, in **ekonomskimi aktivnostmi otrok** (*angl. child work*) oziroma med **lažjim delom** (*angl. light work*), **rednim delom** (*angl. regular work*), **nevarnim delom** (*angl. hazardous work*) ter **brezpogojnimi oblikami otroškega dela** (*angl. unconditional worst forms of child labour*) (ILO 2002b: 29, 31).

Tabela 1: Oblike dela otrok

STAROST OTROK	OBLIKE DELA OTROK			
	Lažje delo	Redno delo	Nearno delo	Brepogojne oblike otroškega dela
od 5 do 11 let				
od 12 do 14 let				
od 15 do 17 let				

Vir: ILO 2002b

Da bi bolje razumeli, v katerih aktivnostih prevladuje več kot 300–milijonska otroška delovna sila, so naslednje vrstice namenjene podrobni opredelitvi različnih oblik otroškega dela s pomočjo zbranih statističnih podatkov ter klasifikacij treh glavnih akterjev na tem področju, in sicer Mednarodne organizacije dela (ILO), UNICEF–a ter Svetovne banke. Pri tem nam je v pomoč Tabela 1, kjer zasenčena polja predstavljajo otroško delo, ki ga je nujno potrebno odpraviti na podlagi določil dveh ključnih ILO konvencij: Konvencije št. 138 o minimalni starosti za sklenitev delovnega razmerja (*angl. Convention concerning Minimum Age for Admission to Employment*, 1973)¹² ter Konvencije št. 182 najhujših oblikah otroškega dela (*angl. Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour*, 1999)¹³.

¹² Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 138 o minimalni starosti za sklenitev delovnega razmerja, sprejeta in razglašena 6. junija 1973. Dostopna na <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C138> (15. 4. 2005).

¹³ Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 182 o najhujših oblikah otroškega dela, sprejeta in razglašena 1. junija 1999. Dostopna na <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182> (15. 4. 2005).

Kot je dobro razvidno iz tabele, otroško delo zajema ekonomsko aktivne otroke med 5. in 11. letom starosti, ekonomsko aktivne otroke, stare od 12 do 14 let, vendar brez tistih, ki opravljajo lahka dela, in otroke med 15. in 17. letom, ki so vključeni v nevarno delo ali najhujše oblike otroškega dela. Ta delitev je skladna z ILO Konvencijo št. 138, katero je do sedaj ratificiralo že 130 držav in ki obenem določa minimalno starost za sklenitev delovnega razmerja, ki pa ne sme biti nižja od starosti zaključka obveznega osnovnega šolanja, saj se le tako omogoči otrokov normalen fizični in duševni razvoj pred vstopom na trg dela. Minimalna starost je tako omejena na 15 let (2. člen), čeprav velja za države v razvoju (DVR), kot je tudi Malezija, starost 14 let (3. člen). Kljub temu konvencija dovoljuje otrokom, starejšim od 13 let oziroma v DVR od 12 let, opravljanje lažjega dela za največ 14 ur tedensko, da lahko otroci hkrati obiskujejo tudi šolo (7. člen). Za vse otroke, ki niso polnoletni oziroma še niso dopolnili 18 let, pa velja, da ne smejo opravljati tistih del, ki sodijo v nevarne in najhujše oblike otroškega dela, ki so sicer bolj podrobno predstavljene v zadnjem razdelku tega poglavja (3. člen ILO Konvencije št. 138 in 182) (ILO 2002a: 9–10).

Poleg teh konvencij tudi Mednarodna konvencija ZN o otrokovih pravicah (CRC) v svojem 32. členu obvezuje vlade držav, da zaščitijo vse osebe, mlajše od 18 let pred ekonomskim izkoriščanjem in pred izvajanjem kateregakoli nevarnega dela ali takega dela, ki bi imelo negativen vpliv na njihovo izobraževanje, zdravstveno stanje ali splošno blaginjo (Plan-International 2004).

Tabela 2: Število ekonomsko aktivnih otrok ter število otrok, vključenih v otroško delo, in njegove nevarne in brezpogojne oblike glede na starost, leto 2000

STAROST OTROK	Število ekonomsko aktivnih otrok	Število otroških delavcev	Število otrok v nevarnem delu	Število otrok v brezpogojnih oblikah otroškega dela
5-14	210.800	186.300	111.300	8.400.000
15-17	140.900	59.200	59.200	
SKUPAJ	351.700	245.500	170.500	

Tudi podatki v Tabeli 2 ponovno potrjujejo, da je danes, na začetku 21. stoletja, okoli 352 milijonov otrok, med 5. in 17. letom, ekonomsko aktivnih. Med temi je 211 milijonov starih od 5 do 14 let, 73 milijonov je mlajših od 10 let, 106 milijonov pa je že dopolnilo zakonsko določeno starost za sklenitev delovnega razmerja (15 let) in so zaposleni v zanje neškodljivih dejavnostih, kar jim hkrati omogoča tudi izobraževanje. Poleg tega je 246 milijonov otrok vključenih v otroško delo, katero mora biti nujno in dokončno odpravljeno, saj ga opravljajo otroci pod določeno starostno mejo za pričetek zaposlitve, ki jo predpisujejo zakonodaje držav in mednarodni standardi. Od tega je 46.2% deklic ter 53.8% dečkov (ILO 2002b: 15). Ostalih 171 milijonov je vpreženih v nevarno delo ter 8.4 milijonov v brezpogojne oblike otroškega dela (ILO 2003b: 14).

Tabela 3: Delež ekonomsko aktivnih otrok, med 5. in 14. letom, v posameznih regijah sveta, leto 2000

IME REGIJE	DELEŽ EKONOMSKO AKTIVNIH OTROK V POSAMEZNI REGIJI (v %)
AZIJA IN PACIFIK	61
PODSAHAHARSKA AFRIKA	23
LATINSKA AMERIKA IN KARIBSKO OTOČJE	8
BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA	6
DRŽAVE V TRANZICIJI	1
RAZVITE DRŽAVE	1

VIR: Shaukat 2002

Glede na geografsko porazdelitev nam Tabela 3 prikazuje, da ima območje Azije in Pacifika¹⁴ absolutno največje število zaposlenih otrok med 5. in 14. letom, oziroma 127 milijonov otrok, kar je 61% celotne otroške populacije, ki je delovno aktivna. Podsaharska Afrika je na drugem mestu z 48 milijoni otrok (23%), sledi ji Latinska Amerika in Karibsko otočje s 17.4 milijoni otrok (8%) ter Bližnji vzhod in severna Afrika s 13.4 milijoni otrok (6%). Ostala 2.5 milijona ali 1% delovno aktivnih otrok je prisotnih v razvitih deželah, 2.4 milijona pa v deželah v tranziciji (ILO 2003b: 13). Vsi ti otroci delijo enako usodo, ki jim ne daje možnosti uživanja veselega in brezskrbnega otroštva, izobraževanja in dostojnega življenja.

V *katerih* sektorjih je najbolj dejavna otroška delovna sila pa bom opisala v naslednjih nekaj straneh, s pomočjo podatkov zbranih v Tabeli 4.

¹⁴ Več o otroškem delu na območju Azije in Pacifika je v 3. poglavju.

Tabela 4: Delež otroškega dela v posameznih sektorjih, leto 1997

DELEŽ OTROŠKEGA DELA V POSAMEZNIH SEKTORJIH (v %)	
1. Kmetijstvo, lov, ribištvo in gozdarstvo	70.4%
2. Obrt in industrija	8.3%
3. Trgovina, gostinstvo, hotelirstvo	8.3%
4. Družbene in osebne storitve	6.5%
5. Transport, skladiščenje in komunikacije	3.8%
6. Gradbeništvo	1.9%
7. Delo v rudnikih in kamnolomih	0.8%

Vir: ILO 2002a

2.2.1. Neformalni sektor

Najprej se bom osredotočila na neformalni sektor, ki predstavlja najhitreje rastoče področje gospodarske dejavnosti, tako v deželah v razvoju in tranziciji. Le-ta vključuje vse dohodkovne aktivnosti (*angl. income generating activities*), ki jih opravljajo predvsem pripadniki nižjih družbenih slojev, ki pri tem niso deležni nobene socialne in pravne zaščite. Gre torej za paleto različnih panog, od tistih, ki dajejo nizek dohodek (pobiranje smeti, čiščenje čevljev, pometanje ulic) do bolj produktivnih (ribištvo, rudarstvo, delo v kamnolomih ter v kmetijskem in trgovskem sektorju).

Za dežele v razvoju (DVR) je značilno, da je veliko več odraslih in otrok zaposlenih v neformalnem kot pa v formalnem sektorju. Njihovo delo je zatorej »neuradno«, nevarno in ceneno. Predvsem otroci, zaposleni v tovrstnih dejavnostih mnogokrat ne dobijo niti zasluženega plačila, ampak jim pripadata le hrana in bivanje (ILO 2002a: 22).

Sicer pa zakoni v številnih deželah prepovedujejo zaposlovanje otrok v formalnem sektorju, čeprav se ta določila v praksi ne uveljavljajo v popolni meri. Glavni razlogi so prisotnost odraslih delavskih sindikatov in relativno visoke zahteve delodajalcev po izobraženem in kvalificiranem kadru. V formalnem izvoznem sektorju je tako zaposlenih le pet odstotkov otrok glede na celotno populacijo delovno aktivnih otrok (Bachman v ILO 2004a: 24). Prav zaradi tega je veliko mednarodnih organizacij in drugih akterjev, ki se ukvarjajo s fenomenom otroškega dela, začelo posvečati več pozornosti otrokom v neformalnem gospodarskem sektorju, saj je bolj problematičen in prednjači po številu zaposlenih delavcev (ILO 2004a: 23).¹⁵

2.2.2. Urbano okolje

Otroško delo, ki ga opravljajo zlasti pripadniki etničnih manjšin oziroma obrobni družbenih skupin, je prisotno v skoraj vseh velikih in majhnih mestih v državah v razvoju ter v razvitih industrializiranih državah. Ključni vzrok za to je ogromno število otrok iskalcev zaposlitve, pa

¹⁵ Več o delu v neformalnem sektorju glej razpravo Mednarodne konference o pravičnem delu in neformalni ekonomiji iz leta 2002.

tudi porast prebivalstva in množične migracije s podeželja v mesta. Posledica tega je pogost pojav mestne revščine, saj veliko takih otrok živi v siromašnih mestnih predelih in dela v revnih okoliših.

Največja skupina otrok tako vključuje tiste, ki delajo v gospodinjstvih, gostinstvu, hotelirstvu in trgovinah, pa tudi v delavnicah vseh vrst, kot pomočniki staršev pri hišnih in vsakdanjih opravilih ter kot varuhi svojih mlajših bratov in sester. Drugi so poulični prodajalci različnih izdelkov, čistilci čevljev ali nosači v času turistične sezone. Med njimi so tudi taki otroci, ki morajo iskati po smetiščih stare odpadke, ki jih nato prodajajo ali pa delajo v gradbeništvu in pri izdelovanju opek (ILO 2004a: 24). Pri tem so izpostavljeni onesnaženemu zraku mestnih središč, spolnemu nadlegovanju, nasilju in raznim drugim nevarnostim.

Glede na spol je število dečkov zaposlenih v omenjenih aktivnostih veliko večje kot število deklic, katere lahko največkrat vidimo na mestnih ulicah kot prodajalke spolnih uslug (ILO 2002a: 27).¹⁶ Večina teh otrok sicer živi pri starših, vendar je veliko tudi takih, ki kot brezdomci živijo daleč od svojih družin in vrstnikov. Kajti glavni vzrok, ki jih prisili v tovrstno delo, je zagotoviti osnovno preživetje celotni, ponavadi zelo številčni družini (ILO 2004a: 26).

2.2.3. Kmetijstvo

Na globalni ravni najdemo več delovno aktivnih otrok prisotnih na podeželju, kjer večinoma opravljajo dela na plantažah ali kmetijskih posestvih, kar vključuje skrb za živino ter druga poljedelska opravila. Otroška delovna sila pogostokrat sodeluje tudi pri gojenju kakava, kave, kavčuka, bombaža, čaja in drugih podobnih dobrin. Študije v Mehiki, Braziliji in Keniji so tako pokazale, da kar 25 do 30% otrok, mlajših od 15 let, sodeluje pri proizvodnji raznih kmetijskih pridelkov (ILO 2002a: 25).

Nekaj takih otrok živi in dela doma skupaj z ostalimi družinskimi člani, drugi pa opravljajo delo daleč od doma pri tujih delodajalcih v neprimernih in nezakonitih delovnih pogojih. Največje število otrok, zaposlenih v kmetijstvu, nedvomno najdemo v deželah v razvoju (DVR), kjer jim delo v tem sektorju velikokrat omogoča poplačati družinske dolgove. Prav tako zasledimo otroke, ki delajo v kmetijstvu, tudi drugod.

Vidimo jih mešati, polniti in nanašati strupe ali gnojila, kar jim povzroča razne zdravstvene motnje in težave. (ILO 2004a: 27–28). Drugo tveganje je izpostavljenost neprimernim vremenskim razmeram, škodljivim insektom ali poškodbam z nevarnim delovnim orodjem. Posledica tega je tudi nastanek nekaterih bolezni, kot sta prehlad ali pljučnica, saj so otroci pri tem delu, ki traja tudi do osem ur dnevno, večinoma bosi in nezadostno oblečeni. Z enakimi

¹⁶ Študija o pouličnih otrocih zaposlenih v Moskvi in Peterburgu je pokazala, da število dečkov znaša 75%, število deklic pa samo 25%.

nadlogami se soočajo tudi na manjših družinskih posestvih ali v primerih, ko sodelujejo z drugimi družinskimi člani pri masovni proizvodnji, namenjeni izvozu.

Obenem postaja vse bolj pogosto tudi pogodbeno delo, kar dokazuje, da ostaja povpraševanje po otroškem delu na kmetijskih posestvih in plantažah tudi danes še vedno močno prisotno (ILO 1998: 10).¹⁷

2.2.4. Obrt in industrija

Gre za sektor, v katerem je v deželah v razvoju (DVR) zaposlenih več kot 8% otrok, starih 5 ali 6 let, ki proizvajajo različno vrsto artiklov, kot so športna oprema, medicinski inštrumenti, vžigalice, pirotehnična sredstva, oblačila in obutev, medenina itd.¹⁸

Kljub temu, da je tovrstna proizvodnja masovna, gre večinoma za manjše in delovno intenzivne panoge, kjer se delo opravlja ročno in strojno. Otroci delajo v zaprtih prostorih pod strogim nadzorom, pri tem pa lahko sodeluje tudi celotna družina, ki izdeluje predvsem manj zahtevne izdelke kar na domu (ILO 2004a: 28–30). Med ostala dela, ki jih vključuje ta sektor, spadajo tudi delo v gradbeništvu, strojnih in avtomehaničnih delavnicah, premogovnikih, tovarnah stekla in keramike ter ročno tkanje preprog, kjer otroci po več ur opravljajo delo v prisilni drži, kar lahko privede do trajne telesne zavrnosti (Počkaj 2003: 12). Po drugi strani delajo v proizvodnji manjšega obsega v zatohlih in onesnaženih prostorih, kjer uporabljajo škodljive kemične snovi ali delajo s težkim orodjem in ob vročih pečeh brez zaščitne opreme (ILO 1998: 11). Zato se pojavlja veliko delovnih nezgod,¹⁹ o katerih ni niti točnih podatkov.

Delovne okoliščine so torej nevarne tako za otroško kot tudi za odraslo delovno silo: delovni urnik je zelo dolg in ne vključuje premora, delovni pogoji so neprimerni, hrana je nezadostna, plačilo je nizko ali pa ga otroci včasih sploh ne dobijo. Njihovo zdravje ogrožajo strupeni plini, skrajni napor in zato pogosto obolevajo za resnimi kožnimi boleznimi ali boleznimi dihal.

¹⁷ Na primer, otroci v Maleziji delajo na plantažah naravnega kavčuka celo po 17 ur na dan, kjer jim pretijo piki strupenih kač in mrčesa, v Italiji opravlja delo na plantažah več kot 15 tisoč otrok, v Tanzaniji pa otroci pri obiranju kave vdihujejo škodljive pesticide (Bellamy v Počkaj 2003: 11).

¹⁸ V sosednji državi Italiji je policija leta 1999 odkrila prisotnost otroškega dela v tovarni obutve na jugu države, kjer je moralo 10 deklic, mlajših od 14 let, izdelati od 600 do 1000 parov čevljev na dan. Pri delu se niso smele pogovarjati, ne premikati, na koncu pa je bilo še plačilo zelo skromno (Placido v Počkaj 2003: 12).

¹⁹ V primerih, ko se otrok poškoduje, je možno, da ga delodajalec pošlje domov ali celo odpusti. V eni izmed industrij preprog je znan primer, ko si je otrok pri delu porezal roko, delodajalec pa mu je pri tem položil gorečo vžigalico na odprto rano in nato zahteval, da nadaljuje svoje delo kljub hudim bolečinam. V primeru smrti otroka na delovnem mestu se njegovim staršem odškodnina ne izplača. Splošno pa velja, da na svetu vsako leto umre 22 tisoč otrok zaradi delovnih nezgod.

V večini držav je zaposlovanje otrok v takih panogah sicer z zakonom prepovedano, kar pa ne pomeni, da se to v resnici ne dogaja. In četudi so otroci vsaj delno ozaveščeni o problematiki in zakonodaji otroškega dela, pa le malo vedo o zdravstvenih in varnostnih tveganjih, ki jim pretijo. Čeprav ni bilo uvedenih nobenih izboljšav ali dodatnih ugodnosti, se jih vseeno veliko odloči nadaljevati delo (ILO 1998: 9–10).

2.2.5. Najhujše oblike otroškega dela

V tem ločenem podpoglavju bom predstavila še najhujše oblike otroškega dela v dejavnostih, ki so za otroka nevarne, pogubne, odvratne in je zato njihova odprava glavni in nujni cilj mednarodnih prizadevanj in akcijskih programov držav. Te oblike so namreč prisotne vsepovsod in ne samo v nekaterih manj razvitih deželah.

V ta namen je bila leta 1999 v Ženevi sprejeta ILO Konvencija št. 182 o najhujših oblikah otroškega dela, s katero so se države zavezale prevzeti takojšnje in učinkovite poteze za preprečitev in odpravo teh oblik za vse otroke, mlajše od 18 let (ILO 1997). Poleg tega se je za boljše razumevanje številnih oblik otroškega dela uveljavila splošno sprejeta in bolj specifična delitev med **najhujšimi oblikami glede na definicijo** (*angl. unconditional worst forms*), ki so prikazane v Tabeli 5, in **najhujšimi oblikami glede na pogoje dela** (*angl. hazardous work*).

V prvo skupino uvrščamo nezakonite in nedopustne delovne aktivnosti. To pomeni, da njihov status ne more biti oblikovan in sprejemljiv tudi ob morebitni izboljšavi delovnih pogojev, kot na primer pri otroški prostituciji in pornografiji. Prav zato je bila na mednarodni ravni določena takojšnja odprava tovrstnih oblik, ki so izrecno prepovedane (ILO 2002b: 33–34). Tudi Mednarodna organizacija dela (ILO) smatra namreč tovrstne najhujše oblike otroškega dela kot skrajno kršenje otrokovih pravic. In četudi natančno ne vemo, kolikšno število otrok sodeluje pri teh dejavnostih, je o njihovem pogubnem vplivu na otroke same vse bolj ozaveščena tudi svetovna javnost.

Tabela 5: Število otrok vključenih v brezpogojne oblike otroškega dela, leto 2000

BREZPOGOJNE OBLIKE OTROŠKEGA DELA	PODATKI
1. Trgovanje z otroki	1.200.000
2. Prisilno in suženjsko delo	5.700.000
3. Otroci v oboroženih spopadih	300.000
4. Otroci v prostituciji in pornografiji	1.800.000
5. Otroci v nezakonitih dejavnostih	600.000
SKUPAJ	8.400.000

Vir: ILO 2002b

Po obstoječih podatkih, naj bi bilo približno 180 milijonov otrok oziroma 73 % celotne populacije delovno aktivnih otrok, med 5. in 17. letom, vključenih v skupino najhujših oblik otroškega dela. Kar dve tretjini teh otrok je starih manj kot 15 let, kar pomeni, da jih je nujno potrebno umakniti z dela ter jim zagotoviti rehabilitacijo in ponovno družbeno integracijo (ILO 2004a: 63).

Pa pogledjmo s pomočjo zgornje tabele, katere so ključne najbolj netolerantne oblike otroškega dela oziroma tiste najhujše oblike, kjer je zaposleno največje število otrok in ki so hkrati najbolj nevarne in moralno odvratne zanje.

- **Trgovanje z otroki**

Otroci so predmet trgovanja v vseh regijah sveta, zlasti v jugovzhodni Aziji.²⁰ Takih otrok je okoli 1.2 milijona in to deklic in dečkov različnih starosti. Tako se s fantki trguje za uporabo pri prisilnem delu ali za delo na kmetijah, preprodaji droge, za mala kriminalna dejanja, medtem ko deklice²¹ služijo za komercialne spolne usluge (seks industrija) ali kot služabnice v tujih gospodinjstvih (ILO 1998: 14).

Trgovanje poteka na zelo kompleksen način, in sicer med dvema sosednjima državama, med regijami ali celo med celinami. Ena največjih poti poteka iz Latinske Amerike v Severno Ameriko, Evropo in Bližnji vzhod. Največ otrok pa prihaja iz Brazilije, katere naprej prodajo v ZDA, Nemčijo, na Nizozemsko, v Veliko Britanijo, Švico, Italijo, Izrael in na Japonsko (Victims of trafficking and violence protection act 2000: Trafficking in persons report 2002). Zlasti Moldavija, Romunija in Ukrajina veljajo za najbolj znane izhodiščne države trgovanja deklic in žensk (ILO 2002a: 32). Tako v Romuniji prodajajo ugrabljene poulične otroke predvsem nemškim in nizozemskim javnim hišam (Stanoiu v Počkaj 2003: 14). Veliko takih otrok pa nazadnje konča še v kateri od drugih najhujših oblik otroškega dela. Mnogokrat celo sami starši pristanejo na to, ker ne zmorejo vzdrževati svojih otrok ali potrebujejo denar, da poravnajo družinske dolgove. Deklice so še posebno uboge, saj v mnogih družbah in kulturah nimajo enakega statusa kot dečki, bolj so pokorne, fizično šibkejše ter manj samozavestne (ILO 1998: 14). Zato so resnično bolj potrebne pomoči in oskrbe.

- **Prisilno in suženjsko delo**

Gre za področje, kjer je zelo težko pridobiti konkretne in natančne podatke o številu delovnih otrok. Dostopni podatki pa kažejo, da 5.7 milijonov otrok opravlja tovrstna dela. Večina, in sicer

²⁰ Več o trgovanju in prostituciji v JV Aziji glej razdelek 3.2.

²¹ V zadnjih letih se je predvsem povečala trgovina z albanskimi deklicami (Počkaj 2003: 14).

5.5 milijonov, je skoncentriranih na področju Azije in Pacifika, opazimo pa jih tudi v Afriki in Latinski Ameriki ter v razvitih deželah sveta (ILO 2002b: 26).

Prisilno in suženjsko delo torej nista nikakor del preteklosti, ampak sta še danes prisotna v številnih družbah in oblikah. Pri tem ne gre za dejavnosti, ampak za pogoje, ki označujejo nesvobodo in so prisotni na področju kmetijstva, preprodaje drog, spolnega izkoriščanja in usposabljanja otrok za vojaške spopade (ILO 1998: 13). Drugi člen ILO Konvencije št. 29 o prisilnem ali obveznem delu tako določa, da je delo prisilno, če ga opravlja posameznik, ki se zanj ni odločil prostovoljno oziroma ga opravlja, ker mu sicer preti kazen (*angl. Convention concerning Forced or Compulsory Labour*, 1930)²² (Počkaj 2003: 14).

Najboljši primer je odplačevanje dolga veleposestniku, zlasti v Indiji, kjer so starši iz revnih gospodinjstev brez posesti prisiljeni poslati svoje otroke na trg dela in si le na tak način zadovoljiti osnovne življenjske potrebe. V takih situacijah otroci delajo pod strogim nadzorom in oblastjo delodajalca, kjer trpijo zaradi ekonomske stiske, nesvobode, zlorabljanja in pomanjkanja možnosti izobraževanja (ILO 2002b: 35).

- **Otroci v oboroženih spopadih**

V vojnah in spopadih različnih vrst in razsežnosti sodeluje približno 300 tisoč otrok.²³ Največje število otrok vojakov, katerih starost sega od 15 do 17 let, najdemo na območju Afrike ter Azije in Pacifika. Med temi prevladujejo dečki, čeprav to ni točno dokazano oziroma podatki tega povsem ne potrjujejo (ILO 2002a: 34).

In četudi ta kategorija vključuje relativno majhno število otroške populacije, se z naraščanjem konfliktov in vojn po svetu tudi njihovo število povečuje.²⁴ Pri tem so lahko otroci ugrabljeni ali pa so prisiljeni se v vojaških silah državne vojske.²⁵ V nekaterih primerih jih v to prepričajo celo vrstniki ali družinski člani ali jih motivira versko prepričanje, saj upajo, da bo na ta način njihova manjšinska skupnost ali regija dosegla politično neodvisnost ali celo materialno korist (Počkaj 2003: 16).

²² Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 29 o prisilnem ali obveznem delu, sprejeta in razglašena 10. junija 1930. Dostopna na <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C029> (15. 4. 2005).

²³ Sodelovanje otrok v oboroženih spopadih določa isto imenovani Protokol h Konvenciji ZN o otrokovih pravicah (*angl. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflicts*, A/RES/54/263), sprejet in razglašen 25. maja 2000. Dostopen na <http://www.unhcr.ch/html/menu2/6/protocolchild.htm> (25. 5. 2005).

²⁴ V letu 1997 in 1998 so pri spopadih v 25 državah sodelovali celo otroci, mlajši od 15 let (Travi v Počkaj 2003: 16).

²⁵ Znani so tudi primeri ugrabitve celih razredov šolskih otrok na podeželju, da bi jih nato lahko uporabili za vojaške namene in akcije.

Dejansko pa to delo temelji na upravljanju z visoko razvitim orožjem s strani zelo majhnih otrok, brez predhodnega usposabljanja in izkušenj. Poleg tega so le-ti prisiljeni izvajati brutalne akcije pod vplivom drog, kar omili njihovo občutljivost in moralno vest, saj so v nenehnem strahu pred smrtjo, če ne bodo izpolnili ukazov nadrejenih. Po drugi strani služijo deklice kot gospodinjske pomočnice ali kot prodajalke spolnih uslug, nekatere pa se morajo celo pridružiti ostalim na bojišču (vojna v Bosni in Hercegovini, 1996).

Izhod iz takih situacij in sama rehabilitacija otrok sta velikokrat težavna in problematična. Kajti za otroke, ki so morali izvajati tako strašna dejanja proti drugim človeškim bitjem, je potrebno dolgotrajno okrevanje, da lahko ponovno postanejo normalni osebk (ILO 2004a: 51).

- **Otroška prostitucija in pornografija**

Predstavlja globalen problem in najbolj surovo obliko nasilja, saj je kar 1.8 milijona otrok, starih od 15 do 17 let, vpletenih v to dejavnost, predvsem v Latinski Ameriki in Karibskem otočju, v Aziji in Pacifiku ter drugih deželah v razvoju (ILO 2002b: 36). Vzorci se seveda razlikujejo med državami in regijami, kajti ponekod je ta dejavnost povezana tudi s turističnim sektorjem,²⁶ drugod pa služi le domačemu trgu. Torej se ta vrsta otroškega dela lahko izvaja v lastnem okolju pa tudi daleč od doma in družine.

Pogostokrat so tukaj prisotne deklice, ki so prisiljene ali prodane na taka delovna mesta ali so zaradi družbene oznake ali pretekle travme bolj dovzetne za tovrstno zaposlitev. Ujete so v neizbežne, žalostne situacije, ki jih zaznamujejo zgodnje nosečnosti in smrti ob porodu, kar pomeni, da bodo morda tudi njihovi otroci odraščali v podobnih okoliščinah. V tovrstnih aktivnostih pa so prisotni tudi dečki, še posebno v turističnih predelih razvitih dežel, kjer jim je v zameno obljubljena boljša in bogata prihodnost. V večini dežel tako delo opravlja od 10% do 20% dečkov, zlasti v Pakistanu in na Šri Lanki. V zadnjih letih, ki jih je zaznamoval hiter razvoj digitalne tehnologije in interneta, jih uporabljajo tudi za izdelavo pornografskega materiala (ILO 2002a: 36).

Vzroki za opravljanje tega poklica so potreba po denarju oziroma revščina, neizobraženost, obolenost za AIDS-om ter pomanjkanje drugih življenjskih izbir. Velikokrat jih celo družinski člani pregovorijo v to, ne vede kakšne fizične in psihične zlorabe lahko doletijo njihove otroke (ILO 1998: 13–14).

- **Otroci in trgovanje z drogo**

²⁶ Mednarodna nevladna organizacija za odpravo otroške prostitucije v azijskem turizmu (*angl. End Child Prostitution in Asian Tourism oz. ECPAT*) ocenjuje, da kar 70 do 89% moških turistov z Japonske, Združenih držav Amerike in zahodne Evrope potuje v Azijo zaradi otroške prostitucije (Počkaj 2003: 17).

Takih otrok je okoli 600 tisoč, čeprav je tudi tokrat težko priti do verodostojnih podatkov. Med temi dejavnostmi vsekakor prevladuje predelava in razpečevanje drog (Kolumbija, Kambodža, ZDA in Rusija), kjer pa starost otrok ni ključen faktor pri zaposlovanju (ILO 2002a: 36).²⁷ Gre za aktivnosti, h katerim otroke prisilijo odrasli, vrstniki ali celo družinski člani, ki so že v tem dejavni in na ta način tudi otrok pridobi slavo, moč in denar, ki pa so žal samo kratkotrajnega veka. Skladno s tem so povezane še druge podobne aktivnosti, kot so preprodaja ali kraja orožja, avtomobilov in ukradenega blaga; izsiljevanja; umori in požigi, ki prav tako pričejo že od rane mladosti (Počkaj 2003: 19).²⁸

Seveda ima tukaj tudi družinsko okolje odločilen vpliv, zlasti če otrok izhaja iz take družine, kjer je preprodaja droge ena ključnih ali edina možnost zaposlitve. In prav zaradi poznanstev, ki se oblikujejo, je otrokom zelo težko prenehati delati in ubežati taki situaciji, sama dejavnost pa postane s časom del njihovega vsakdanjega življenja. Edina možnost, da se temu izognejo, je zamenjava okolja. Otroci namreč želijo na tak način zaslužiti veliko denarja, da nazadnje zapustijo domači kraj, kar bi njim in njihovi družini prineslo večjo življenjsko gotovost in varnost (ILO 2004a: 56).

Na drugi strani poznamo še **najhujše oblike otroškega dela glede na pogoje dela** oziroma **nevarne oblike**, ki morajo biti določene tudi v državni zakonodaji oziroma na nacionalni ravni. Pri tem gre lahko za konkretna dela ali samo začasne opravke, ki jih mora opraviti otroška delovna sila.²⁹ Prav zato je pomembno, da vsaka država zakonsko določi, katere dejavnosti so za otroke pod 18. letom starosti dopustne glede na njen gospodarski položaj. Nevarno delo torej pomeni katerokoli aktivnost ali zaposlitev, ki jo opravljajo otroci in katere narava ali oblika ima škodljiv vpliv na otrokovo zdravje, varnost in razvoj. Nevarnosti se prav tako lahko pojavijo zaradi prevelikih delovnih bremen, neustreznih delovnih pogojev in prevelike delovne intenzivnosti, ki temelji na časovno dolgem delovnem urniku (ILO 2003a: 30).

²⁷ Dokazano je, da že devetletni dečki sodelujejo pri razpečevanju droge.

²⁸ V Kolumbiji okoli 700 tisoč otrok sodeluje pri obiranju koke na družinskih posestvih (Počkaj 2003: 18).

²⁹ Med nevarne aktivnosti prištevamo predvsem delo v rudnikih in transportnem sektorju, globokomorsko potapljanje, višinsko delo v gradbeništvu, nošenje zelo težkih bremen ter kmetijska opravila. Med najbolj nevarnimi deli pa spada brskanje po smeteh. Otroci v Braziliji na primer zbirajo na smetiščih stare odpadke, in sicer plastične izdelke, staro blago in steklenice, katere nato prodajo trgovcem ali namenijo za reciklažo (Bellamy 1996: 42).

Mednje uvrščamo delo pri proizvodnih procesih, v rudnikih in gradbeništvu (višinska dela), kamnoseštvo, globokomorsko potapljanje, nošenje težkih bremen in čiščenje ulic. In četudi tovrstno delo ne pušča vidnih ran na otroku, je vseeno škodljivo za njegovo duševno zdravje in onemogoča njegov normalen intelektualni in družbeni razvoj. Gre namreč za primere, ko so otroci verbalno ponižani, izolirani od vrstnikov ter podvrženi grdemu ravnanju odraslih (kajenje, pitje alkohola, hazarderstvo). Žal pa veliko držav ne določa starostne meje na področju nevarnega dela, kar posledično daje možnost zaposlitve zelo majhnim otrokom v teh kategorijah (ILO 1997).

Po podatkih ILO je v nevarnih oblikah in pogojih otroškega dela zaposlenih 171 milijonov otrok. Nevarna dela opravlja 48.5% vseh ekonomsko aktivnih otrok in 69.5% je vpreženih v otroško delo (ILO 2002a: 18). Podatki torej potrjujejo, da je v vseh starostnih skupinah večina otroških delavcev prisotna v nevarnih panogah. Predvsem mlajši od 12 let (55%) so pred tem že opravljali tovrstna dela. Tako doseže delež otroških delavcev med 12. in 14. letom v nevarnih zaposlitvah kar 66%, medtem ko delež ekonomsko aktivnih otrok med 15. in 17. letom v enakih zaposlitvah ne presega 42%. Tudi glede na spol število dečkov presega število deklic v vseh starostnih kategorijah. Tako je bilo v starostni skupini med 5. in 14. letom in med 15. in 17. letom kar deset milijonov več dečkov izpostavljenih nevarnim oblikam dela. Relativno gledano opravlja nevarno delo kar polovica delovno aktivnih dečkov, med deklicami pa le dve od petih (ILO 2002b: 23).

2.3 VZROKI ZA OTROŠKO DELO

Otroško delo je rezultat prepletanja različnih faktorjev, med katerimi najbolj prevladuje revno okolje, kjer otrok živi. Otroci se torej zaposlijo zato, da bi lahko sebi zagotovili preživetje, svoji družini pa temeljne človeške potrebe, kot sta dom in hrana. V veliko primerih namreč celotna družina trpi zaradi slabe finančne situacije oziroma nezaposlenosti ter smrti ali bolezni kakšnega družinskega člana (Počkaj 2003: 27). Hkrati pomeni otroško delo izvor revščine, saj velja, da bodo zaposleni otroci, ki ne obiskujejo šole, tudi v prihodnje kot odrasli zaslužili manjši dohodek kot ostali njihovi vrstniki, ki se izobražujejo.

Na povečanje deleža otroškega dela vplivajo seveda tudi ekonomske krize v državah in pandemije.³⁰ V Afriki je na primer, hitro širjenje AIDS-a pripeljejo do take situacije, da veliko staršev ne zmore preživljati svojih otrok in zato postanejo glava družine in zagotavljajo reden

³⁰ Pandemija je epidemija, ki zajame velika področja, tudi ves svet (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 768).

dohodek v okviru različnih oblik otroškega dela. Enako je azijska finančna kriza³¹ leta 1997 povzročila gospodarsko stisko in povečanje nezaposlenosti, tako da je ostalo veliko gospodinjstev v hudih težavah.

Tudi naravne katastrofe, kot je bil hurikan »Mitch« v centralni Ameriki leta 1998 ali pa »Cunami« leta 2004 v Aziji, imajo lahko resne posledice na gospodinjstva, kar privede do še večje razširjenosti otroškega dela v državi ali regiji (ILAB 2002a: 42).

Med temeljne vzroke, ki privedejo do pojava otroškega dela, pa prištevamo predvsem štiri, ki so opisani v sledečih vrsticah.

2.3.1. Revščina

Najbolj močna sila, ki vodi otroke v nevarno in drugo delo, je nedvomno revščina. Zdi se, da revne družine oziroma starši, ki se odločijo poslati svoje otroke na trg dela, ne delujejo skladno z razumskim ekonomskim vedenjem, vendar imajo le malo možnosti za drugačno ravnanje. Njihova izbira med kratkoročnim preživetjem in dolgoročnim razvojem je zelo omejena, saj revščina povzroča otroško delo, le-to pa v zameno pogloblja revščino, neenakost in diskriminacijo. Kljub temu lahko otroci iz revnih družin le tako prispevajo kar dobro četrtno k celotnemu družinskemu dohodku.

Po podatkih Svetovne banke živi danes na svetu več kot 1.1 milijarda ljudi z manj kot 1 US\$ na dan, kar je mednarodno priznana meja revščine. Ostali dve milijardi (2.7) sta le delno v boljši situaciji oziroma živita na obrobju, in sicer z manj kot 2 US\$ na dan. Tudi UNICEF ocenjuje, da otroci sestavljajo 50-odstotni delež oziroma eno milijardo revnega prebivalstva, njihovo število pa vse bolj narašča (Bellamy 2004: the facts). Tako je med leti 1988 in 1993 število revnih otrok naraslo za 20% v podsaharski Afriki, Latinski Ameriki, pa tudi v južni Aziji, na Bližnjem vzhodu in severni Afriki (ILO 1997). Poročilo o človeškem razvoju za leto 2005 navaja, da se je skrajna revščina od leta 1990 do leta 2005 vendarle zmanjšala, in sicer z 28% na 21% oziroma za kar 130 milijonov ljudi. Največji prispevek h globalnemu zmanjšanju revščine so namenile države vzhodne Azije, predvsem Kitajska. Kljub temu še vedno trpi zaradi lakote in podhranjenosti 850 milijonov ljudi na svetu. Tudi rast dohodka na prebivalca se je povečala od leta 1980, ko je znašala 8.1%, od 1990 do 2003 pa znaša 8.5%. Sicer pa ima 80% svetovne populacije dohodek nižji od povprečja. Tako je povprečni dohodek svetovne populacije, ki tvori

³¹ Azijska finančna kriza, ki je trajala dve leti (1997 in 1998) je prizadela predvsem pet azijskih ekonomij: Tajsko, Malezijo, Indonezijo, Južno Korejo in Filipine. Kriza je tako pokazala, da tržne sile ne morejo zagotoviti brezhibnega delovanja finančnih trgov v dobi globalizacije. Posledica tega je bila ogromna gospodarska škoda, kar je spremenilo pogled na stabilnost globalnega finančnega sistema (Pfifer 2004: 4).

20% najbogatejših, za 50% višji kot od najrevnejših 20% ljudi.³² Najbogatejši imajo namreč v rokah kar tri četrtine svetovnega dohodka, najrevnejši pa le 1.5%. Stopnja dohodkovne disparitete med 10% najbogatejših in najrevnejših svetovne populacije znaša torej danes 1:103 (UNDP 2005: 36–37).

Zlasti v državah v razvoju (DVR) mora skoraj vsakdo, ki izvira iz revne družin, poiskati zaposlitev, da si zagotovi osnovno preživetje. Zaradi tega je veliko staršev prisiljenih poslati svoje otroke na trg dela, da lahko njihov prihodek omogoči družini vsaj dva obroka hrane dnevno in ne le enega kot običajno. V primerih nezaposlenosti ali bolezni staršev pa postane delo otrok celo glavni vir prihodka. Zato take družine pred dokončno odločitvijo dobro pretehtajo stroške šolanja otrok in stroške zmanjšanja prihodka, katerega otroci prispevajo s svojim delom. Poleg tega tudi vse večji porast prebivalstva, AIDS in vojne otežijo življenje staršem in prepustijo otroke same sebi.

Pomembna pa je seveda tudi povezanost med revščino, rodnostjo, otroškim delom, izobraževanjem in ekonomskim razvojem, saj je značilno, da imajo pari, ki izhajajo iz revnega okolja, večje število otrok. Visoka rodnost pa poveča potrebo po večjem zaslužku, katerega lahko ponudi otroško delo in hkrati zmanjšuje stopnjo izobraženosti. To pomeni, da se bo tudi pri naslednjih generacijah pojavila visoka stopnja rodnosti, saj prav izobrazba staršev najbolj vpliva na načrtovanje družine (ILO 1996).

Vendar revščina ni samo vzrok, ampak tudi produkt otroškega dela prav zaradi njegovih dolgoročnih negativnih vplivov tako na otroke, družine in skupnosti, kajti mnogim otrokom, ki so redno zaposleni, sta onemogočena šolanje in napredovanje. Posledica tega je, da le-ti ne pridobijo zadostnih znanj oziroma zalog človeškega kapitala, ki bi jim kasneje ponudili pravične možnosti na trgu dela. Na nacionalni ravni to seveda pomeni, da država razpolaga z nekvalificirano delovno silo in je zato nekonkurenčna v današnjem globalnem gospodarstvu, ki vse bolj temelji na izobraženem kadru.

Torej ni dvoma, da naraščajoča revščina in neenakost potrjujeta veliko število otroških delavcev na svetu. Zato mora biti odprava revščine središče prizadevanj za doseg trajnega razvoja v 21. stoletju. Kajti dokler se ne bomo učinkovito spopadli z revščino, bo ostalo otroško delo še naprej prisotno med nami (ILO 1997).

³² Leta 1990 je bil tako povprečni Američan 38-krat bogatejši od povprečnega prebivalca Tanzanije, medtem ko je danes kar 61-krat bogatejši. Dohodek 500 najbolj bogatih ljudi na svetu celo presega dohodek 416 milijonov najbolj revnih ljudi.

2.3.2. Okrnjeno izobraževanje

V zadnjih letih veliko dežel v razvoju (DVR) namenja manj proračunskega denarja izobraževanju ter socialnemu in zdravstvenemu sektorju, saj je zanje prednostna naloga izpolnitev obvez do mednarodnih finančnih institucij in drugih kreditodajalcev. Rezultat tega je, da v omenjenih državah primanjkuje tako šol kot tudi strokovno podkovanih učiteljev.

Pomemben dejavnik, ki odvrača otroke od šolanja, je tudi pomanjkljiv šolski sistem. Če pa šole obstajajo, so zaradi velike oddaljenosti, dolgih in poškodovanih cest, pomanjkanja prevoznih sredstev in številnih nevarnosti na poti v šolo težko dostopne. Kvaliteta šol prav tako ni ustrezna, saj tudi učitelji niso vedno primerno kvalificirani za poučevanje in pogosto ne obravnavajo otrok v razredu enakovredno. Tudi šolski urniki so ponekod neprimerni, tako da tisti, ki hkrati delajo, ne morejo sodelovati pri pouku. Hrupno okolje, množičnost ter podhranjenost so prav tako razlogi za ravnodušnost otrok in družin do izobraževanja.

Največji problem pa pomenijo stroški šolanja, ki vključujejo stroške prehrane, šolskih potrebščin, uniforme ter prevoza in so za marsikatero družino previsoki. In četudi 28. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah (CRC) zahteva brezplačno obvezno osnovno šolanje otrok, v nekaterih državah še vedno predpisujejo šolnine, ki so za marsikatero revno družino veliko finančno breme (Anker in Melkas 1996). Tako postane drago izobraževanje povod za otroško delo, saj sili otroke k delu, da si lahko na ta način zagotovijo zadostna sredstva za šolanje.

Odločilen pomen imajo tudi tradicionalna prepričanja in vrednote o šolanju ter etnična pripadnost otrok. Predvsem deklice so zadolžene za opravljanje hišnih opravil, da tako olajšajo staršem delo, kar pa jim zatre vse sanje in upe po izobrazbi (ILO 2004a: 153). Zaradi tega je mnenje v takih družbah o šoli negativno in tako številni otroci že od malih nog stopijo na trg dela, kjer jim v zameno ponujajo večji dobiček. Nazadnje jih le 68 odstotkov v celoti zaključi osnovno šolanje (ILO 1996b).

Ne glede na to ostaja izobraževanje bistveno za odpravo otroškega dela, saj neizobraženost pomeni nepoučenost o zdravju, načrtovanju družine in podobnih življenjskih temah. Na ta način si otroci ne pridobijo primernih veščin in sposobnosti za življenje v družbi in za uspešno delovno pot. Vse to jim preprečuje izstop iz revščine in nezaposlenosti. Zato so za dokončno odpravo otroškega dela potrebne preventivna akcija in koristne naložbe v boljše in kvalitetnejše šole, ki bodo dostopne vsem otrokom enako (ILO 1999: 3).

2.3.3. Tradicionalne in osebne vrednote

Ideal zahodnega sveta o otroštvu, ki mora temeljiti na igri in učenju brez drugih ekonomskih obveznosti, se žal ne sklada z izkušnjami velike večine otrok na svetu.

V mnogih družbenih skupnostih predstavlja namreč poznavanje različnih spretnosti del splošne vzgoje. Razumevanje temeljev kmetijske stroke in gospodinjstva ter praktične sposobnosti so zato bolj pomembne kot pa samo izobraževanje. Zaradi tega veliko staršev vidi večji smisel in ugodnost v zaposlovanju otrok kot pa v njihovem šolanju.

Izvor zlorab otroškega dela torej ni vedno le revščina, temveč tudi razumevanje otroštva v posameznih kulturah, kajti mnogim revnim družinam vseeno uspe šolati otroke in jih obvarovati pred izkoriščanjem. V primerih, ko delo ni nevarno za otroka, lahko namreč pozitivno prispeva k njegovemu pridobivanju znanja, kajti le malo se jih ima možnost formalno izobraževati. Poleg tega delo predstavlja del otrokove socializacije oziroma je v večini dežel v razvoju nekaj povsem naravnega in nujno potrebnega, ker tako pridobijo na ugledu in samozavesti in prispevajo k realizaciji družinske tradicije ali verskih kultov.

Ta vidik otroškega dela vključuje tudi delitev po spolu in družbeni pripadnosti. Dečke vzgajajo za delo v trgovini, vzdrževanje imetja in živine, medtem ko je naloga deklic postati dobra žena in mati ter opravljati hišna opravila (ILO 1998: 14). Deklice torej prevzamejo najtežja bremena in odgovornosti, saj se po splošnem prepričanju njihovo šolanje preprosto ne izplača. Tako revščina in tradicionalna miselnost prizadeneta predvsem deklice, saj ženska, četudi je izobražena, nima enakih možnosti kot moški, da bi se zaposlila in bila za to pravično plačana. Moški namreč že po tradiciji vodijo družino in služijo denar (Počkaj 2003: 31).

Vendar pa doživljajo najhujše tegobe otroci iz nižjih družbenih slojev, in sicer staroselcev, prebivalcev na gozdnih območjih, pastirjev in nomadov ter priseljencev. V velikem številu jih lahko opazimo tudi po državah zahodne Evrope pri čiščenju avtomobilskih stekel, beračenju na ulicah, prodaji nakita, medtem ko jih večinsko prebivalstvo prezira in podcenjuje (Mattioli in Loiodice v Počkaj 2003: 30). Tako postane koncept otroškega dela širše in resnejše vprašanje diskriminacije in kršitve državljanskih pravic (ILO 1996a).

2.3.4. Prispevek otroškega dela k družinskemu dohodku

Na tem področju ni bilo izvedenih veliko raziskav, pa vendar je dokazano, da otroci prispevajo pomemben delež k družinskemu dohodku. Na primer, v Peruju prispevajo otroci med 10. in 12. letom 7.5 % in otroci od 13. do 15. leta 12 % k družinskemu proračunu; v ruralni Indiji 6% ter v ostalih državah povprečno od 20% do 25% (Grimsrud 2003: 8). V deželah v razvoju torej predstavlja otroški dohodek kar četrtino celotnega družinskega proračuna (ILO 1998: 14). Na primer, v državah, kjer je letni dohodek na prebivalca nižji od 500 US\$, dela od 30% do 60% otrok, medtem ko v državah z višjim dohodkom, ki sega od 500 do 1000 US\$, dela le 10% do 30% otrok (ILO 2002a: 46).

Zato je pri oblikovanju strategij za odpravo otroškega dela pomembno vedeti, kakšne vrste je prispevek otroškega dela pri preživetju družine. Ali je to denarni prispevek ali samo pomoč v gospodinjstvu v okviru neplačanega dela. Ti podatki so namreč ključni pri določanju šolskega urnika, pa tudi počitnic, ki morajo biti prilagojene zlasti revnim podeželskim otrokom, ki morajo istočasno pomagati staršem na družinskih posestvih.

Opisala sem torej glavne vzroke, katere je potrebno pri pojavu otroškega dela upoštevati enakovredno. In četudi je revščina glavni vzrok, so poleg nje še številni drugi, in sicer ekonomska in politična nestabilnost, diskriminacija, kriminalno izkoriščanje otrok, tradicionalni kulturni običaji, pomanjkanje spodobnega dela za odraslo delovno silo, nezadostno socialno varstvo, velikost družin, pomanjkanje šol ter želja po potrošništvu (ILO 2002c). Zato so politike za odpravo revščine, v kateri živi vsak drugi otrok in zagotovitev osnovnega izobraževanja še ostalim 121. milijonom otrokom, bistvenega pomena pri reševanju problematike otroškega dela in pri preprečevanju njegove širitve na naslednje generacije. (Bellamy 2004: the facts).

2.3.5. Ponudba in povpraševanje po otroškem delu

Zakaj se otroška delovna sila zdi tako zanimiva za delodajalce oziroma *kaj* otroke največkrat žene k delu, bom še na kratko pojasnila v naslednjem razdelku naloge, saj tudi osebno ne morem nikakor dojeti, kako lahko nekdo uporabi otroke za svojo korist, lagodje in seveda preživetje, ne da bi pri tem pomislil, kakšne so lahko pri tem posledice. Popolna slika ekonomskega vidika otroškega dela torej vključuje stran povpraševanja in stran ponudbe otroške delovne sile.

In sicer se faktorji na strani **povpraševanja** po otroškem delu nanašajo na pomanjkljivo izvrševanje zakonodaje, željo nekaterih delodajalcev po zaposlovanju cenene delovne sile ter na nezmožnost družinskih podjetij manjšega obsega pri zaposlovanju odrasle delovne sile v okviru plačanega dela (ILO 2002c). Delodajalci so zato posebno naklonjeni zaposlovanju otrok prav zaradi njihove ubogljivosti, cenenosti dela in spretnosti, čeprav bi jim morali prav oni zagotoviti varno in prijazno delovno okolje (ILO 2002a: 48). Veliko takih delodajalcev namreč meni, da otrokom na ta način pomagajo, četudi je znano, da tako otroci kot odrasli delajo cele dneve, v nevarnih delovnih pogojih in za nizko plačilo (na primer, multinacionalna podjetja). Kljub temu je že po tradiciji otroško delo močna spodbuda tako za delodajalce in starše, pa tudi za celotno družbo in nihče od njih ne vidi v tem kaj napačnega.

Skladno s tem bi predvsem omenila že znan argument »*majhnih prstkov*«, ki temelji na predpostavki, da je otroško delo pravično in dopustno, saj naj bi otroci razpolagali z

nenadomestljivimi in izrednimi veščinami (*angl. »nimble fingers«*). Vendar so raziskave ILO v Indiji dokazale, da to ni povsem tako (Anker in Melkas 1996). Argument se je namreč izkazal za popolnoma zgrešen v številnih industrijah, ki temeljijo na nevarnem delu, vključno z industrijo za izdelovanje preprog,³³ steklarsko industrijo, pri loščenju diamantov in biserov ter drobljenju apnenca in postavljanju mozaikov. Kajti v vseh omenjenih dejavnostih sta delo opravljali skupno in na enak način tako odrasla kot otroška nekvalificirana delovna sila. Tudi pri tkanju preprog so podatki pri 2000 tkalcih potrdili, da so bili odrasli delavci prav tako sposobni izdelovati majhne in natančne vozle oziroma najdražje preproge. Otroška delovna sila torej nima bistvene vloge pri preživetju industrije preprog na svetovnem trgu in le nekaj majhnih sprememb v finančnih dogovorih med izvozniki, uvozniki in lastniki statev bi privedli do zmanjšanja spodbude pri zaposlovanju otroških delavcev. Ne glede na to, pa bi na današnjem svobodnem trgu, kjer države med seboj tekmujejo v proizvodnji podobnih izdelkov, pomenila odprava otroškega dela v eni državi le prenos dejavnosti v druge države, ki še zaposlujejo otroško delovno silo, kar velja zlasti za že omenjeno industrijo preprog (ILO 1998: 15). Ker se je nazadnje izkazalo, da otroci nimajo nenadomestljivih spretnosti, je glavna razlaga za zaposlovanje otrok neekonomske narave (Grimsrud 2001b: 12). Gre torej za številne razloge, med katerimi je najbolj pomembna splošna neozaveščenost otrok o svojih pravicah, ubogljivost, izpolnjevanje ukazov nadrejenih in rutinskega dela brez pritoževanja, zaupljivost, boljše zdravstveno stanje, ne izostajanje z dela ter pridnost. (ILO 1998: 15).

Na strani **ponudbe** pa gre za različne elemente ter pritiske trga in institucij, ki vplivajo na odločitve družin glede zaposlovanja otrok. Iz podatkov je razvidno, da je ponudba otroškega dela rezultat odločitev znotraj nekega gospodinjstva, na kar vpliva predvsem finančno stanje družine oziroma njena revščina. Odnos delovno aktivnih otrok do trga dela se namreč enači s pogledom njihovih staršev. Tako se bo v primerih zmanjšanja dohodka gospodinjstvo odločilo poslati svoje otroke na trg dela ali pa jim bo ponudilo delo v domačem gospodinjstvu ali na družinskem posestvu, kar bo starše osvobodilo dodatnih obveznosti. Večina otrok se zato zaposli v najbolj donosnih sektorjih, kot na primer pri proizvodnji tekstila in v gradbeništvu, kar zagotavlja družini večjo blaginjo (Grimsrud 2001b: 11–12). Poleg tega je veliko revnih družin zadolženih, kar je povod nevarnemu in prisilnemu otroškemu delu, s katerim se žal morajo otroci spopasti, da lahko poplačajo družinske dolgove. Vendar pa so razmere v revnih gospodinjstvih zelo različne, kar pomeni, da nekatere družine, četudi slabo stoječe, vseeno omogočijo svojim

³³ Najbolj znana je industrija preprog Mirzapur-Bhadohi-Varanasi v državi Uttar Pradesh, kjer so otroci pogosto v ujetništvu, mučeni in prisiljeni delati 20 ur dnevno brez počitka ter čepeti od zore do mraka vsak dan (Sabadin 2003: 12).

otrokom šolanje in napredovanje. Podobno velja za revne regije oziroma države, kjer lahko pride do pojava otroškega dela ali pa tudi ne (ILO 1998: 13).³⁴ Ob tem spoznamo velik pomen tradicionalnih vrednot in prepričanj, med katerimi izstopa prav pogled staršev na otroško delo. Torej pošiljanje otrok na trg dela ni le zaradi dodatnega zaslužka, ki ga ti prispevajo k družini, ampak zato, ker sistem družbenih vrednot spodbuja to navado. Še posebno na podeželju, kjer sta značilna nerazvit sistem izobraževanja in infrastruktura, je ta praksa veljavna že stoletja. Zato sta pri tem bistveni družbena spodbuda in uvedba primerne šolskega sistema, ki bi bili za starše in otroke dovolj prepričljivi (glej Bequele 1991a v Anker in Melkas 1996).

2.4 ODGOVORI IN REŠITVE ZA PREPREČITEV IN ODPRAVO OTROŠKEGA DELA

»Prihodnost sveta, ki jo predstavljajo otroci, je odvisna od vseh nas. Vsak med nami si mora prizadevati, da postanejo razmere boljše za vse.«
(Gokce v Inter-parliamentary union 2004: 7)

Ker so vzroki za otroško delo tako kompleksni, morajo biti tudi rešitve jasne in perspektivne. Zato celotna mednarodna skupnost in drugi akterji na različnih ravneh pozivajo k odpravi tega neusmiljenega fenomena, še posebno njegovih najhujših oblik in predlagajo pomožne strategije za njegovo preprečitev. Dosedanje izkušnje nekaterih držav namreč kažejo, da le kombinacija različnih ukrepov lahko prinese znatno in zadovoljivo zmanjšanje otroškega dela (ILO 2004a: 164).

Odgovoren pristop pa mora najprej zagotoviti gospodarsko rast, delovna mesta, investicije v obubožana gospodarstva, spremembe v globalnem gospodarstvu, spoštovanje in korektno izvajanje mednarodne in nacionalne delovne zakonodaje, socialno varstvo in izobraževanje, boljšo ozaveščenost o potrebah in pravicah otrok, učinkovitejšo porazdelitev državnih proračunov in ciljno pomoč revnim (ILO 2002a: 57), registracijo rojstev otrok, zbiranje potrebnih informacij in statistik ter večstransko sodelovanje med vladami držav, skupnostmi, nevladnimi organizacijami, delodajalci in delavskimi sindikati. (Bellamy 1997: 51).

Med številnimi možnimi koraki in rešitvami bi izpostavila le tiste ključne, ki bi lahko pripeljale do zmanjšanja in dokončne odprave otroškega dela. Opisani pristopi se seveda med sabo ne izključujejo in so sprejeti v različnih kombinacijah glede na strategijo države za izkoreninjenje otroškega dela.

³⁴ Dober primer ponazarja zvezna država Kerala v Indiji, kateri je kljub revščini uspelo v veliki meri odpraviti otroško delo, tako da le 3% otrok dela, ostali pa se izobražujejo. Država namreč vlaga dvakrat več proračunskih sredstev v razvoj šolstva kot druge razvitejšje države (Počkaj 2003: 29).

2.4.1. Varno in prijazno okolje

Otrok, ki raste v okolju, kjer je zaščiten pred nasiljem in zlorabami, ima večjo verjetnost, da odraste v fizično in duševno zdravo ter samozavestno osebnost. Nasprotno so nezaščiteni otroci bolj ranljivi pred izkoriščanjem in zlorabami, njihovo otroštvo in pravice pa spodkopane. Zato je oblikovanje varnega okolja odgovornost tako vlad držav, mednarodnih organizacij, civilne družbe, družin kot tudi posameznikov (Bellamy 2004: 6).

Tudi Konvencija ZN o otrokovih pravicah (CRC) v svojem 32. členu izrecno poudarja, da je pravica otroka biti zaščiten pred ekonomskim izkoriščanjem, vendar pa je kljub univerzalni ratifikaciji konvencije in njenih dveh paktov,³⁵ ki prav tako naslavljajo pravico do zaščite, dejansko varstvo otrok na svetu nezadostno (Bellamy 2004: 7).³⁶ Kajti milijoni otrok še vedno tiho trpijo in umirajo pred očmi javnosti za posledicami vojne, nasilja, izkoriščanja, zanemarjenosti ter drugih oblik zlorabe in diskriminacije (UNICEF 2002b: 25). Prav zato je nujno potrebno izboljšati trenutne hude razmere, v katerih živi ogromno ranljivih otroških življenj ter jim zagotoviti primerne življenjske okoliščine (UNICEF 2002a: 38).³⁷

2.4.2. Odprava revščine

Splošno torej drži, da je zelo razširjena revščina vodilni vzrok škodljivega otroškega dela, zlasti v državah v razvoju. Zato je dokončno zatrtje revščine eden najpomembnejših razvojnih ciljev (MDG), ki poziva vse podpisnice Deklaracije tisočletja (2000) k nujnemu in h korenitemu izboljšanju razmer in življenja revnih ljudi do leta 2015, kar bi posledično zmanjšalo tudi stopnjo otroškega dela in socialne neenakosti.

³⁵ To sta *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah* ter *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah* sprejeta z resolucijo Generalne skupščine 2200 A (XXI), 16. decembra 1966 (Počkaj 2003: 45–46). Prvi je dostopen na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm, drugi pa na http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm (2. 6. 2006).

³⁶ Po ocenah ILO je več kot polovica svetovne populacije (delavci in njihovi oskrbovanci) izključena iz kakršnekoli oblike socialnega varstva in morda 80% nima zagotovljene primerne zaščite. To je predvsem pogosto v deželah v razvoju, pa tudi v nekaterih najbogatejših državah (ILO 2002a: 52).

³⁷ Akcijski plan, ki je bil oblikovan na Svetovnem vrhu za otroke (*angl. World Summit for Children*, 1990), poziva k zaščiti otrok, ki živijo v posebno težkih okoliščinah, in sicer sirote in poulični otroci; begunci in pregnanci; žrtve vojn in naravnih nesreč; otroci priseljencev in drugih obrobni družbenih skupin; otroški delavci; otroci, ujeti v prostituciji; invalidni otroci; otroci prestopniki in žrtve rasnega razločevanja ali tuje okupacije. Posebna pozornost je bila namenjena otroškemu delu, nezakonitemu uživanju droge, zlorabi alkoholnih in tobačnih izdelkov in varstvu otrok v oboroženih spopadih (Annan 2001: 72).

Za uresničitev omenjenega cilja imajo bistveni pomen tudi posebni programi za zmanjšanje revščine (*angl. Poverty Reduction Strategy Plans oz. PRSP*),³⁸ ki so ponekod že in drugod še bodo pripomogli k izboljšanju izobraževanja, odpravili napake na trgu kapitala ter omogočili uvedbo socialnih varnostnih mrež (*angl. social safety nets*). Pri tem pa mora biti največji delež pomoči vsekakor namenjen prebivalcem oziroma otrokom »črne celine«, kjer jih kar 172 od 1000 umre pred svojim petim letom starosti, 47% pa je podhranjenih (UN 2005: 6, 18).

Vendar pa je ta proces odprave zelo dolg in četudi se na koncu izkaže za uspešnega, dejansko lahko privede do neenakomerne porazdelitve dohodka med revnim prebivalstvom, kar pusti pečat za pojav otroškega dela tudi v prihodnje (Fallon in Tzannatos 1998: 10). Zato morajo biti uspešna strategija in naložbe istočasno namenjene odpravi otroškega dela in spoštovanju pravic otrok ter izkoreninjenju revščine (ILO 2002d: 9).

2.4.3. Izobraževanje otrok

Kvalitetno in vsem otrokom dostopno izobraževanje je od vedno imelo središčno vlogo pri delovanju Mednarodne organizacije dela (ILO). Vsekakor pa je že sama zgodovina pokazala, kako koristno je izobraževanje pri odpravljanju otroškega dela, razvijanju kvalificirane in izučene delovne sile in pri promociji razvoja, ki temelji na načelih socialne pravičnosti. In ker so otroški delavci med najbolj neizobraženimi otroki, je predvsem zanje na voljo formalno, neformalno ter poklicno izobraževanje.

Formalno zagotavlja trajen umik otrok s trga dela, zato mora biti dostopno ne samo privilegiranim družbenim skupinam, ampak tudi otrokom, ki pripadajo etnično in kulturno obrobni skupinam ali skupinam staroselcev in nomadov (ILAB 2002a: 46). Na drugi strani neformalno izobraževanje omogoča bivšim otroškim delavcem, da dohitijo ostale vrstnike, ki so pričeli šolanje pri primerni starosti, ostalim starejšim učencem pa je na voljo poklicno izobraževanje. Pri tem gre za povezanost med programi rehabilitacije otroških delavcev in formalnim sistemom izobraževanja, kar pomeni temelj za prihodnje usposabljanje in zaposlovanje. Poleg tega pripravlja otroke za vstop na strokovna delovna mesta, skladno s potrebami lokalnega trga dela in delodajalcev. Sam učni načrt pa temelji na seznanjanju otrok o

³⁸ Strateški programi za odpravo revščine (PRSP), ki se oblikujejo znotraj okvira Svetovne Banke in Mednarodnega denarnega sklada za pomoč državam z nizkim dohodkom, so hkrati obsežni razvojni načrti, ki obsegajo ekonomske in socialne sektorje (izobraževanje, zdravstvo, zaposlovanje in kmetijstvo). V nekaterih državah služijo kot temelj mobilizacije razvojnih virov, še posebno od dvostranskih donatorjev in mednarodnih finančnih ustanov.

škodljivosti otroškega dela, o zdravstvenem varstvu in varstvu pri delu ter o splošnih delavskih pravicah (ILO 2004a: 125–131).

Kljub temu ostaja vprašanje izobraževanja **deklic** še vedno najbolj pereče in zahteva nujno izboljšanje stanja. Na podlagi podatkov UNESC–a (*angl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) je namreč 60% otrok, ki ne obiskuje šole, deklic. Tudi otroško delo, kjer so le-te prisotne, je prikrito in neregistrirano (delo v tujih gospodinjstvih, kmetijska in hišna opravila). Poleg tega je za starše bolj pomembno vlagati v izobraževanje sinov, hčere pa ostajajo doma kot pomemben vir pomoči gospodinjstva. V določenih kulturah so možnosti izobraževanja za deklice celo odvisne od razpoložljivosti posebnih šolskih ugodnosti ali od učiteljskega kadra, ki mora biti prav tako ženskega spola. V veliko državah je njihovo izobraževanje onemogočeno zaradi zgodnjega sklepanja zakonskih zvez ter pomanjkljivih zakonov o socialni varnosti, ki ne dajejo nobenih prednosti pripadnicam ženskega spola (ILO 2004a: 153). V ta namen se je med najpomembnejšimi potezami izkazala iniciativa Združenih narodov za izobraževanje deklic (*angl. United Nations Girls' Education Initiative*) pod okriljem UNICEF–a, katere namen je doseči enakopravnost med spoloma v osnovnih in srednjih šolah do konca leta 2005 ter omogočiti izobraževanje vsem otrokom do leta 2015 (ILO 2004b: 65). Kajti še dandanes ni prestopilo šolskega praga več kot 100 milijonov otrok, od tega 3% v razvitih državah, 83% pa v deželah v razvoju (UN 2005: 10).

Četudi države pri tem same izbirajo načine za dosego cilja, se morajo zavedati, da je politika odprave otroškega dela uspešna le, če je usklajena z ostalimi politikami, ki delujejo na področju izobraževanja otrok, zdravstva in načrtovanja družine (ILO 1997).

2.4.4. Družbena mobilizacija

Oblikovanje širokega družbenega zavezništva je nujen pogoj za odpravo otroškega dela. Le-ta mora obsegati najvišje nivoje moči in vpliva ter najrevnejše in najmanj močne skupnosti oziroma vse vladne službe, civilno družbo, politične stranke, delodajalce, delavske sindikate, potrošnike, družine, otroke, učitelje, vzgojitelje, zdravstvene in socialne delavce ter predstavnike medijev. Le tako je učinek celotnih prizadevanj večji kot pa vsota ločenih iniciativ, saj so vse ravni družbe povezane za uresničitev skupnega cilja. Za vzor je bila leta 1999 kampanja za univerzalno ratifikacijo ILO Konvencije št. 182 o odpravi najhujših oblik otroškega dela (ILO 2002a: 96).

Tudi nevladne organizacije (NGO)³⁹ sestavljajo bistveno povezavo med ljudstvom in njihovimi uradnimi predstavniki na različnih ravneh. Ker so svobodni akterji, lahko obdolžijo družbene zmote in krivice ter spodbujajo hitrejšo reševanje problemov, ki zadevajo razna področja. Dejansko pa so nevladne organizacije že v prejšnjih desetletjih vodile gibanje proti otroškemu delu in javnost seznanjale o pravicah otrok. Njihov trud in prizadevnost sta največ prispevala, da je postalo vprašanje otroškega dela danes glavna prednost političnih pobud na mednarodni ravni (Sabadin 2003: 25).

Torej le skupna zavzetost družbenih akterjev bo pripomogla k temu, da postane problematika otroškega dela končno del preteklosti.

2.4.5. Učinkovito izvajanje zakonodaje

Kot sem že omenila, je večina držav že sprejela zakone in predpise o otroškem delu, predvsem o minimalni starosti za pričetek dela in osnovnem izobraževanju, vendar je njihovo uresničevanje v praksi še vedno zelo šibko. Zato je bistvena ovira za nadaljnji pojav otroškega dela poostreitev delovanja nacionalne zakonodaje, temeljnih določil ILO konvencij (št. 138 in št. 182) in Konvencije ZN o otrokovih pravicah (CRC) na tistih področjih, kjer so prisotne najbolj nedopustne oblike takega dela. Poleg tega bi bila zelo dobra rešitev vzpostavitev posebnih sodišč, ki bi obravnavali primere otroških delavcev, kot je to že na primer storila Malezija (ILO 2002a: 82, 110).

Vse to pa zahteva tudi prizadevanja in voljo delovnih inšpektorjev in policijske službe, katerih naloga je ugotoviti nemoralno ravnanje in kršiteljem oziroma delodajalcem predpisati ustrezne kazni zaradi zaposlovanja ali zlorabljanja otroške delovne sile (Sabadin 2003: 22). Ti namreč lahko prav tako bistveno pripomorejo k oznanjanju pravic otrok in pravnih standardov, kar koristi zlasti staršem in njihovim otrokom (ILO 2002a: 82).

2.4.6. Registracija rojstev in rehabilitacija otroških delavcev

Zanesljivi podatki o naravi in velikosti problema otroškega dela so ključni na področju rehabilitacije otroških delavcev in njihove izključitve iz raznih škodljivih ekonomskih aktivnosti. Pri tem sta ILO in UNICEF veliko pomagala državam pri razvoju mehanizmov za učinkovito pridobivanje informacij na tem področju.

Vsekakor pa bi bilo zbiranje statističnih podatkov lažje, če bi države poskrbele za popis prebivalstva in registracijo rojstev, saj ostane vsako leto okoli 40 milijonov otrok ob rojstvu

³⁹ Med najpomembnejše nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z vprašanji otrok, prištevamo: Amnesty International, Human Rights Watch, Anti-Slavery International, International Save the Children Alliance ter Global March Against Child Labour (ILO 2004a: 238).

neregistriranih (ILO 2002a: 84). Obenem tudi 7. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah (CRC) jasno poudarja, da morajo biti vsi otroci ob rojstvu registrirani, saj jim leto omogoča uveljavljanje pravic do izobraževanja, zdravstvene nege in drugih storitev ter je za delodajalce in delovne inšpektorje bistven dokaz o njihovi starosti (Sabadin 2003: 23).

Tako so omejitve zaposlovanja otrok, njihov umik s škodljivega dela ter njihova rehabilitacija trije glavni stebri vsake strategije za odpravo otroškega dela. Vendar pa so lahko posledice tega zlasti za otroke, ki nimajo finančne podpore, drugih olajšav in možnosti izobraževanja, dramatične. Taki otroci, ki so bili »osvobojeni« dela, se namreč velikokrat soočijo s še večjo bedo in so zato prisiljeni poiskati delo celo v bolj nevarnih in skrivnih delovnih okoliščinah. Zato mora umik otrok z dela temeljiti tudi na ostalih podpornih ukrepih, kajti takim otrokom je potrebno predvsem zagotoviti osnovno izobraževanje ali ustrezno usposabljanje, zdravstveno nego, hrano, nekaterim najbolj prizadetim pa socialno svetovanje, spodobno in varno življenjsko okolje ter po potrebi tudi pravno pomoč in zaščito policijskih organov.

Vsekakor pa je zelo pomembno identificirati vse tiste otroke, katerim pretijo največje nevarnosti, preden postane prepozno, da zabredejo v še hujše in netolerantne oblike otroškega dela. Med njimi so nedvomno najbolj občutljive revne deklice, ki so velikokrat zablje v prostitucijo ali delo v tujih gospodinjstvih, kjer nimajo možnosti pravne zaščite in vrnitve v matično državo. (ILO 1997).

Po zaključenem splošnem delu bom v naslednjih dveh poglavjih naloge predstavila problematiko in značilnosti otroškega dela na območju Azije in Pacifika, in sicer bolj podrobno na ozemlju države Malezije, ki se kljub svoji razvitosti prav tako spopada z otroškim delom, katerega žrtve so predvsem majhne deklice, zaposlene v gospodinjstvih in prostituciji. V tretjem poglavju sem tako najprej orisala problem na širši ravni, torej v azijskem prostoru, ki »slovi« po zaposlovanju zelo številne otroške delovne sile zlasti v najbolj skrajnih oblikah otroškega dela, kot so trgovanje z otroki, prostitucija in pornografija ter prisilno delo. Prav zato sem si to področje izbrala za podrobno analizo problematike. Konkreten primer pa sem izpostavila v četrtem poglavju, ki temelji na študiji primera in obravnava obstoj fenomena na ozemlju Malezije oziroma v tamkajšnjih gospodinjstvih, kjer je zaposlenih ogromno deklic, ki so v državo imigrirale predvsem iz sosednjih dežel, kot so Indonezija, Tajska in Filipini. Ker je to poglavje ključni del naloge, sem se posvetila prav proučevanju državnih ukrepov za odpravo otroškega dela, ki temeljijo na učinkovitem izvajanju zakonodaje ter zagotavljanju možnosti izobraževanja vsem otrokom in mladostnikom.

3. OTROŠKO DELO NA OBMOČJU AZIJE IN PACIFIKA

3.1 SPLOŠNA PREDSTAVITEV PODROČJA

Slika 2: Zemljevid Azije in Pacifika

Vir: http://www.skyjet.com/Skyjet/images/map_area_asia_pacific.gif (15. 2. 2006)

Tabela 6: Osnovni podatki izbranih držav azijsko-pacifiške regije, leto 2005

DRŽAVE	Število prebivalstva	Delež otrok, mlajših od 14 let (v %)	Dohodek na prebivalca (v US\$)	Delež revnih ljudi (v %)	Delež nezaposlenih ljudi (v %)	Delež otrok, ki obiskuje osnovno šolo (v %)	Delež BDP-ja, namenjenega izobraževanju (v %)
Kitajska	1.306.313.812	21.4	5.600	10	20	97	2.1
Indija	1.080.264.388	31.2	3.100	25	9.2	88	4.1
Indonezija	241.973.879	29.1	3.500	27	9.2	92	1.2
Bangladeš	144.319.628	33.1	2000	45	40	84	2.4
Filipini	87.857.473	35.4	5000	40	11.7	94	3.1
Afganistan	29.928.987	44.7	800	53	8	28	/
Malezija	26.130.000	33	9.700	8	3.8	98	8.1
Avstralija	20.090.437	19.8	30.700	/	5.1	97	4.9
Fidži	893.354	31.4	5.900	25.5	7.6	99	5.6

Vir: CIA 2005b

Četudi se dežele tega dela sveta trenutno soočajo z nekaterimi resnimi problemi,⁴⁰ kot so na primer ptičja gripa, naravne katastrofe, politični konflikti in vojaški spopadi, je presenetljiva gospodarska rast večine azijskih držav v zadnjih letih pokazala, kaj vse so zmožne doseči.

Med največjimi uspehi regije je bilo nedvomno izredno zmanjšanje revščine od devetdesetih let dalje, kar je znano kot »*azijski čudež*«. Številne države so namreč že v veliki meri izpolnile razvojne cilje tisočletja (MDG), kar je razvidno v višjem življenjskem standardu, dosežkih na področju izobraževanja in zdravstva ter pri zmanjševanju razlik med spoloma oziroma med različnimi družbenimi skupinami. Dokončna uresničitev ciljev pa bo možna le z medsebojno pomočjo vlad držav, civilne družbe in privatnega sektorja ter ukrepi mednarodne skupnosti skladno z načeli Deklaracije tisočletja, ki poudarja dosego splošnega človeškega razvoja ter socialne in ekonomske blaginje (UN 2003: 7). Le tako se bodo milijoni ljudi v regiji končno rešili revščine in pomanjkanja ter bodo lahko mirno zaživeli pravično in dostojno življenje. Veliko manj otrok bo trpelo zaradi lakote in podhranjenosti, nedostopnega izobraževanja, ženske pa bodo pridobile večje pravice v družbi. Prav tako bo lahko na ta način vsem omogočena zdravstvena oskrba, predvsem pred nevarnimi ali smrtonosnimi boleznimi, kot je epidemija AIDS⁴¹ (UNDP 2005: 18, 20).

Kot sem že zgoraj nakazala, so se od leta 1990 države regije najbolj izkazale na področju zmanjševanja dohodkovne revščine, katere stopnja se je znižala s 34% na 24%. Glede na podatke o stopnji revščine držav, so bile pri uresničevanju tega cilja od leta 1970 do konca devetdesetih let v ospredju Kitajska, kjer je revščina upadla s 33% na 4.6%, Indonezija s 60% na 27%, Malezija s 18% na 8%, Pakistan s 54% na 33%, Republika Koreja s 23% na 12% ter Tajska s 26% na 14%. Vsekakor je to bilo največje zmanjšanje dohodkovne revščine v zgodovini družbe. In četudi še vedno živi 768 milijonov ljudi z manj kot 1 US\$ na dan, pomeni to viden napredek na tem območju. Svojim dosedanjim vzornicam bodo morale slediti še ostale azijske države, da bo lahko celotna regija dokončno dosegla ta najpomembnejši razvojni cilj do leta 2015, in sicer na 10 do 17–odstotno stopnjo revščine (UN 2003: 16–19).

Revščina in lakota sta seveda povezani tudi z drugimi cilji in vplivata na njihovo uspešno reševanje. Ključen je tako njun vpliv na stopnjo vključenosti otrok v obvezno osnovno šolanje, ki je ostala stabilna v celotni regiji, in sicer 93–odstotna, četudi osnovno šolo zaključijo v

⁴⁰ Med zadnje in zelo resne probleme regije prištevamo predvsem izbruh in hitro širitev pandemije ptičje gripe oziroma smrtonosnega virusa H5N1 v jugovzhodni Aziji, ki je terjala že zaskrbljujoče število žrtev tudi v Evropi, ter hud potres v Pakistanu, kjer je umrlo skoraj 55 tisoč ljudi oziroma 17 tisoč otrok, več kot tri milijone pa jih je ostalo brez strehe nad glavo (BBC News 2005).

⁴¹ Od konca 80-ih let dalje se je na območju Azije in Pacifika z AIDS–om okužilo 7 milijonov ljudi. Tako vsako leto umre za to boleznijo približno 500 tisoč ljudi oziroma 1500 ljudi na dan.

povprečju le 50 do 60% otrok (na primer, Kambodža in Laos) (UN 2003: 20). Države, ki so namenile največji delež BDP-ja za izobraževanje, in sicer od 3.5 do 8%, so bile Malezija, Filipini in Tajsko. Najmanjši delež, oziroma od 2.2 do 2.9% pa Kambodža, Laos, Pakistan in Bangladeš. Vendar je diskriminacija žensk še vedno zelo izrazita v azijskih družbah, še posebno v tistih družinah, ki dajejo večji pomen izobraževanju in zdravstveni oskrbi sinov. Kljub temu se razmere vidno izboljšujejo, tako da je danes že veliko žensk zaposlenih na plačanih delovnih mestih in ne več samo v kmetijstvu ter imajo večjo pravico pri političnem odločanju. Opisana dejstva nam povedo, da se vrednote azijske družbe, zlasti o pravicah žensk, počasi a vendarle radikalno spreminjajo in to z veliko pomočjo tamkajšnjih nevladnih organizacij, vlad držav ter civilne družbe (UN 2003: 21–24).

Države azijsko–pacifiškega območja so do sedaj bistveno napredovale na poti uresničevanja osmih glavnih razvojnih ciljev. K temu je največ prispevala njihova trdna ekonomska in socialna politika, večje vlaganje v izobraževanje in zaposlovanje ljudi, v zdravstvo ter osnovne življenjske vire. Kljub temu bo za prihodnji razvoj potrebno še veliko truda in sprememb na politični ravni, da bodo lahko prispevali k udejanjanju še ostalih izzivov, predvsem k spoštovanju temeljnih človekovih pravic. Na poti proti zastavljenemu cilju sta zlasti pomembni regijska integracija ter velika zavzetost držav, ki bi s podporo mednarodnih in nevladnih organizacij (ZN, ODA, FDI, APEC, ASEAN) lahko končno zagotovili zgledno gospodarsko rast in človeški razvoj na tako raznolikem, a vendarle obetavnem azijskem kontinentu (UN 2003: 76).

3.2 POJAV OTROŠKEGA DELA

Korenine otroškega dela na azijsko–pacifiškem območju izvirajo pretežno iz migracijskih tokov in trgovanja z otroki, kar tamkajšnjim otrokom omogoča vsakdanje preživetje, istočasno pa povzroča izkoriščanje, trpljenje in začaran krog revščine. Številne migracije,⁴² ki potekajo v regiji po formalnih kot tudi po neformalnih poteh, skušajo namreč uskladiti povpraševanje in ponudbo po delu med tako različno razvitimi državami, kar je razvidno tudi iz podatkov, zbranih v Tabeli 6.

Na tem območju prevladuje zlasti nezakonito priseljevanje delovne sile, in sicer iz Indonezije v Malezijo, iz Kambodže in Burme na Tajsko, iz Vietnama v Kambodžo, iz Kitajske v Laos, iz Bangladeša v Indijo ter iz Afganistana v Pakistan. Povod temu je velika želja po pridobitvi boljše zaposlitve v najbolj vplivnih in močnih državah regije, kot so Japonska,

⁴² Migracija (selitev, preseljevanje) pomeni premik posameznikov ali družbenih skupin v geografskem prostoru. Priseljevanje ali imigracija pa je po definiciji stalna naselitev v tuji družbeni skupnosti (Leksikon Cankarjeve založbe 1994: 650).

Malezija, Koreja, Singapur in nekateri deli Kitajske, ki predstavljajo ključne destinacije tudi za otroško delovno silo. Kot kažejo trenutne smernice, bo priseljevanje odraslih in otroških delavcev še naraščalo. Tako naj bi se povpraševanje po tuji delovni sili zmanjšalo na Bližnjem vzhodu, povečalo pa na Kitajskem in na območju držav Evropske Unije. Enak porast je predviden tudi v drugih državah Azije in Pacifika, in sicer v Maleziji, na Tajskem, v Singapurju, Hong Kongu, na Kitajskem in v Koreji (UNDP 2005: 40). To bo lahko posledično privedlo do še večjega števila otroških delavcev, katerih je v Aziji po zadnjih podatkih že več kot dvesto milijonov (ILO 2002b: 17–18), kar potrjujejo tudi podatki v Tabeli 7.

Tabela 7: Podatki o številu otrok in otroških delavcev – Azija in Pacifik, leto 2000

AZIJA IN PACIFIK		
Število otrok med 5. in 17. letom (v milijonih)	Število zaposlenih otrok med 5. in 17. letom (v milijonih)	Število otrok med 5. in 17. letom v brezpogojnih oblikah otroškega dela (v milijonih)
844.6	214.2	5.68

Vir: ILO 2002b

Kar 60% otroških delavcev je mlajših od 15 let. Več kot pet milijonov jih je vključenih v brezpogojne oblike otroškega dela: trgovanje z otroki, preprodaja drog, prostitucija, prisilno delo, delo v oboroženih silah ter v nevarnih oblikah otroškega dela: gospodinjsko delo, tkanje preprog, delo v kmetijstvu ali v industriji obutve in tekstila, ribištvo, delo v rudnikih (ILO 2004b: 44). Poleg njih so žrtve tudi prizadeti ali invalidni otroci, poulični otroci, odvisniki od droge, oboleli za AIDS–om, sirote ter zaposleni v seks turizmu (Lee 2001: 42).

Značilnosti, razširjenost in oblike otroškega dela se med azijskimi državami zelo razlikujejo. Medtem, ko v vzhodni Aziji skoraj ni zaznati pojava otroškega dela, je to v veliki meri prisotno v južni in jugovzhodni Aziji, kjer prevladujejo otroški delavci, stari od 10 do 14 let, ki delajo in živijo na podeželju (Nepal, Bangladeš, Kambodža, Tajska). Stopnja vključenosti azijskih otrok med 5. in 17. letom v ekonomske aktivnosti je tako 48.4–odstotna (214.2 milijonov), kar je najvišji delež delovnih otrok na svetovni ravni (Ray 2004: 8).

Tabela 8: Število otrok v brezpogojnih oblikah otroškega dela – Azija in Pacifik, leto 2000

Število otrok v brezpogojnih oblikah otroškega dela – AZIJA IN PACIFIK	
Trgovanje z otroki	250.000
Suženjstvo in prisilno delo	4.500.000
Otroci v oboroženih spopadih	120.000
Otroci v prostituciji in pornografiji	590.000
Otroci v nezakonitih dejavnostih	220.000
SKUPAJ	5.680.000

Vir: ILO 2002b

Kot ponazarja Tabela 8, med brezpogojnimi oblikami otroškega dela na tem območju vsekakor prevladujeta izkoriščanje in trgovanje z otroki za komercialne spolne namene (*angl. sex trade*), ki je v zadnjih letih postalo globalno vprašanje in skrb. UNICEF tako ocenjuje, da vsako leto približno 250 tisoč azijskih otrok v tovrstno dejavnost prisilijo ali zvabijo znanci, sorodniki in vrstniki (UNICEF 2003: 70). Žrtve postajajo predmet prodaje in kupovanja pod okriljem dobro organiziranih združb kriminalcev.

Tajska⁴³ sprejme največje število otrok, s katerimi trgujejo od Laosa, Kambodže, Burme do Kitajske. Ti otroci so se prisiljeni zaposliti v prostituciji, kot gospodinjski pomočniki, delavci na kmetijah ali v tovarnah manjšega obsega, pa tudi pri preprodaji drog in v ribištvu (CWA 2000). Manjše število otrok je vključenih v trgovanje v druge predele, in sicer na Kitajsko, v Avstralijo, Malezijo, Severno Ameriko, Bližnji vzhod ter zahodno Evropo. Delno prekrivanje prakse trgovanja in spolnega izkoriščanja je posebno očitno v državah podregije Mekong,⁴⁴ kjer še danes živijo otroci in ženske v suženjskih okoliščinah (UNICEF 2003: 70).

Poti trgovanja⁴⁵ so torej speljane znotraj države, s podeželja v mesta ali na področja, kjer je veliko povpraševanje po nekvalificirani delovni sili oziroma iz manj razvitih v bolj razvite države (CWA 2000).

Azijska celina je dobro znana tudi po največjem številu otrok, vključenih v seks industrijo (590.000). Takih je v Indoneziji od 40 do 70 tisoč, na Filipinih pa več kot 100 tisoč. Države, kot so Vietnam, Tajska in vse bolj tudi Kambodža, pridobivajo svetovni sloves v seks turizmu, ki vključuje seveda tudi otroško populacijo. Točni podatki o razširjenosti spolnega izkoriščanja v regiji pa so kljub temu težko izmerljivi prav zaradi prikritosti narave te dejavnosti, ki

⁴³ Stranke danes plačajo okoli 300 batov (7 US\$) za spolne usluge otrok na Tajskem v primerjavi z 800 do 1000 batov (20 US\$), ki so jih otroci prejeli pri takem poslu pred azijsko finančno krizo v letih 1997/1998 (Lee 2001: 42).

⁴⁴ Podregija Mekong, ki nosi ime po najdaljši reki na Indokitajskem polotoku (4425 km), zajema 3 države, in sicer: Vietnam, Laos in Kambodžo (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 637).

⁴⁵ Splošno velja, da je takih mrež na svetu pet. Prva sega od Latinske Amerike do Evrope in Bližnjega vzhoda; druga pot poteka od južne Azije in jugovzhodne Azije do severnih evropskih dežel in Bližnjega vzhoda; tretja točka je evropski regionalni trg, sledi mu arabski regionalni trg ter zahodno-afriški izvozni trg deklic (ILO 1998: 13).

pa se ne glede na to vidno širi zaradi velikega domačega in tujega povpraševanja po tovrstnih storitvah (UNICEF 2003: 71).

Iz zgoraj opisanih dejstev in primerov lahko potrdimo, da je za azijski kontinent značilna heterogena narava otroškega dela. Iz zapisanega lahko povzamemo nekatere skupne lastnosti, ki veljajo za otroške delavce v tem predelu sveta. Otroško delo se v Aziji pretežno pojavlja na podeželju, največ deklic najdemo pri opravljanju dela gospodinjskih pomočnic, delež zaposlenih otrok se je v zadnjih dveh desetletjih vidno zmanjšal, stopnja zaposlenosti odraslih pa se je povečala. Obenem je študija o otroškem delu v Aziji »**Child Labour in Asia**« (Ray 2004) pokazala, da imajo otroci, ki hkrati delajo in se šolajo, boljše zdravstveno stanje kot tisti, ki so zaposleni za poln delovni čas. Dolgoročno ima zato tako delo negativen vpliv na zdravje otroka in akumulacijo človeškega kapitala (Ray 2004: 8). Otroke vse bolj uporabljajo za prodajo spolnih uslug, prostitucijo in v industriji zabave. Četudi so ciljna skupina za trgovanje tudi majhni dečki in mladi fantje, ostajajo revne deklice in mlade ženske še vedno glavne žrtve, ki trpijo zaradi izrednih psihosocialnih težav in globokih travm (ILO 2004a: 52–53). Le-te se odražajo v zgodnjih nosečnostih, smrti ob porodu in okužbah s spolno prenosljivimi boleznimi. Veliko otrok umre celo preden doživi dobo odraslosti (ILO 1998: 14).

Kljub temu vsi statistični podatki tako na regionalni kot na svetovni ravni potrjujejo, da se je število otrok, vpreženih v otroško delo, od devetdesetih let dalje očitno zmanjšalo. Tako je bil leta 1995 delež otroškega dela 24.7%, leta 2000 pa 17.6%. Napredek na tem področju je resnično presenetljiv. Vlade držav so največ truda namreč vložile v oblikovanje primerne zakonodaje za odpravo otroškega dela, izkoreninjenje revščine in zagotovitev izobraževanja otrokom in mladim skladno z določili ključnih ILO konvencij, katere je ratificirala večina držav regije (Lee 2001: 45–46). Predvsem vlade Kitajske, Malezije, Šri Lanke in Vietnama so bile izjemno uspešne pri odpravi otroškega dela in zagotavljanju izobraževanja otrokom, medtem ko sta Bangladeš in Nepal še v zaostanku. Južna Azija ostaja torej v ospredju po ogromnem številu otroških delavcev, kar je seveda nesprejemljivo v današnjem globaliziranem in razvitem svetu (Ray 2004: 24). Zaradi tega so bili v veliko pomoč in podporo državam regije ukrepi ILO–IPEC, Svetovne banke, UNICEF–a, ki so jim pomagali pri sprejemanju in uresničevanju časovno zavezujočih programov (*angl. Time-bound Programmes oz. TBP*)⁴⁶ ter regionalnih sektorskih projektov, ki obravnavajo zlasti najhujše oblike otroškega dela. Tako sta Nepal in Filipini prvi

⁴⁶ Časovno zavezujoči programi (TBP) predstavljajo posebne vrste posredovanj, ki jih izvaja ILO–IPEC v sodelovanju z vladami držav, katerih cilja sta preprečitev in odprava vseh učinkov najhujših oblik otroškega dela na svojem ozemlju v točno določenem časovnem obdobju. Cilj je torej izkoreniniti vse najhujše oblike otroškega dela v času 5 ali 10 let, odvisno od razširjenosti in kompleksnosti otroškega dela v posamezni državi. Od leta 2001 je te programe že uvedlo 14 držav (ILAB 2004).

državi, ki sta začeli izvajati te ukrepe na svojem ozemlju, kmalu jima bodo sledili še Bangladeš, Indonezija in Pakistan. Tudi nacionalni akcijski programi za otroke (*angl. National Programmes of Action for children oz. NPA*) in Iniciativa 20/20⁴⁷ so bili priporočljivi ukrepi mednarodne skupnosti azijskim državam za doseg ciljev, zastavljenih na Svetovnem vrhu za otroke leta 1990 (UNICEF 2003: 77). Odprava otroškega dela je vključena tudi v strategije držav za odpravo revščine (PRSP), in sicer že v Nepal, Kambodži in Vietnamu (ILO 2004b: 44). Na Tajskem je bila oblikovana Regionalna delovna skupina o otroškem delu za Azijo (*angl. Regional working group on child labour in Asia*), ki je odgovorna za boljše izvajanje raziskav o različnih nedopustnih oblikah takega dela (CRIN 2005).

Četudi ostaja problem otroškega dela še vedno resen, naznanjata presenetljiva gospodarska rast in odločnost azijskih držav, da so upanja in obeti za hitrejšo odpravo otroškega dela resničnejši kot kadarkoli prej (ADB 2005b).

V nadaljevanju, in sicer v najpomembnejšem, četrtem poglavju diplomske naloge, bom analizirala problematiko otroškega dela na konkretnem primeru v Maleziji ter državne ukrepe, s katerimi skuša preprečiti nadaljnjo širitev tega pojava na svojem ozemlju. Pred tem bom predstavila še njene splošne značilnosti oziroma njeno gospodarsko in politično ureditev, kar ima seveda pomemben vpliv pri spoznavanju in razumevanju značilnosti zaposlovanja tamkajšnje otroške delovne sile ter celotne podobe te monarhije.

⁴⁷ Iniciativa 20/20 je rezultat Svetovnega vrha za družbeni razvoj (*angl. World Summit for Social Development - Copenhagen, 1995*). Le-ta določa, da bi države v razvoju namenile 20% lastnega vladnega proračuna za osnovne socialne storitve (osnovno izobraževanje in osnovne zdravstvene storitve), poleg tega pa bi še države darovalke namenile 20% svoje Uradne razvojne pomoči (*angl. Official Development Assistance oz. ODA*) za osnovne storitve (Sabadin 2003: 20).

4. ANALIZA OTROŠKEGA DELA NA PRIMERU MALEZIJE

4.1 SPLOŠNA PREDSTAVITEV DRŽAVE

Slika 3: Zemljevid države Malezije

Vir: <http://www.worldatlas2000.com/atlas.asp?con=3&x=150> (15. 2. 2006)

Malezija, katere uradno ime je *Persekutan Tanah Malaysia*, je tropska dežela v osrčju jugovzhodne Azije z glavnim mestom Kuala Lumpur. Je razmeroma mlada država, saj je bila ustanovljena šele 16. septembra leta 1963. Tedaj se je enajst držav Malajskega polotoka združilo z britanskima kolonijama Sarawak in Sabah na severu otoka Bornea ter z državo Singapur v Zvezno državo Malezijo. Vendar pa se sosednja država Brunej federaciji ni pridružila, medtem ko je Singapur izstopil že avgusta 1965 in postal neodvisna republika (Enciklopedija svetovne geografije: Vodnik od države do države 1997: 250).

Današnja Malezijo sestavljajo tako Malezijski polotok, ki leži med Tajsko in Singapurjem, Vzhodna Malezija, ki leži na otoku Borneu onstran Južnega Kitajskega morja, ter še veliko otokov, med katerimi sta najpomembnejša Penang in Labuan. Njena površina znaša 329.749 km², kjer je naseljenih več kot 26 milijonov ljudi (1.8–odstotna rast) (Države sveta 2000 1999: 309).

Kot na večini območij jugovzhodne Azije, živijo v Maleziji najrazličnejše etnične skupine pa tudi potomci prvotnih naseljencev (60%) (Bureau of East Asian and Pacific Affairs 2005). Največja narodnostna skupina so Malajci (58%), ki so po rasi sorodni Kitajcem in Japoncem. Po letu 1980 so se v Malezijo začeli množično priseljevati tudi Kitajci, ki danes predstavljajo 24% prebivalstva in so večinoma taoisti ali budisti. Ti živijo predvsem v mestih, kjer se ukvarjajo s trgovino in storitvenimi dejavnostmi prav tako kot Indijci (8%), ki izhajajo pretežno iz Bangladeša, Pakistana ali Šri Lanke. Poleg njih je nekaj pripadnikov iz Vietnama, Kambodže ter

Evrazijcev. Uradni jezik države je malajsko–polinezijski jezik (*bahasa malaysia*), veliko pa je tudi raznih kitajskih narečij in tamilščine. Glavna vez, ki povezuje te prebivalce, je muslimanska vera,⁴⁸ ki so jo v 15. stoletju prinesli Indijci kot pripadniki islama (The Free Dictionary: Persekutuan Malaysia 2005).

Navidezno vlada med različnimi rasami in religijami harmonija, toda država že od svoje osamosvojitve uresničuje t.i. politiko »*bumiputra*« (»*sinovi zemlje*«), ki daje v političnem in gospodarskem življenju prednost Malajcem, kar pa hkrati z uvedbo islama kot državne veroizpovedi ter malezijskim nacionalizmom stopnjuje navzkrižja ter socialna in etnična trenja (Države sveta 2000 1999:309).

Na politični ravni pa se Malezija deli na države (*negeri*) in zvezne teritorije (*wilayah persekutuan*), ki imajo skupen status države. Glede na državno ureditev je parlamentarna volilna monarhija v združenju Commonwealth,⁴⁹ ki jo sestavlja 13 zveznih držav. Najvišji poglavar države pa je kralj (*yang di-pertuan agong*) (DFAT 2005). Ta je predsednik parlamenta, vrhovni poveljnik oboroženih sil ter hkrati vodja islamske vere v državi. Od decembra leta 2001 je na čelu Tuanku Syed Sirajuddin ibni Almarhum Tuanku Syed Putra Jamalullail, t.i. »*paramount ruler*«.

Izvršna oblast je v rokah kabineta, ki ga vodi predsednik vlade (Abdullah Badawi), sestavljajo pa ga tudi vsi člani obeh domov parlamenta, ki so mu hkrati odgovorni. Vlade 13–ih zveznih držav Malezije vodijo glavni ministri (*Menteri Besa*), katere določijo državni zbori (*Dewan Undangan Negeri*) na podlagi posvetovanja s sultani in z guvernerji (The Free Dictionary: Persekutuan Malaysia 2005). Dvodomni parlament sestavljata Senat (*Dewan Negara*) in Predstavniški dom (*Dewan Rakyat*). Vseh 69 članov Senata je določenih za obdobje šest let, 193 članov Predstavniškega doma pa vlada petletno obdobje.

Obenem je Malezija aktivna tudi v mednarodni areni. Njena zunanja politika temelji predvsem na združenju ASEAN, saj je država od leta 1967 njegova ustanovna članica in mu v letu 2005 tudi predseduje. Na svetovni ravni tako ohranja pristne odnose in sodelovanje z ZDA,

⁴⁸ Muslimanska vera ali islam (ar. الإسلام, al-Islaam) je monoteistična religija, ki jo je med 610 in 632 v Meki in Medini začel razglašati prerok Mohamed, kot eden in edini poslanec Boga Alaha (ar. الله, al-Lah). Glavni vir islama je Koran ter izročilo prerokovih dejanj iz izrekov (Sunna). Poleg tega temelji ta vera na petih stebrih oziroma dolžnostih, ki jih morajo izpolnjevati vsi muslimani (razen otrok, bolnikov in starejših) : izpovedovanje vere v enega Boga Alaha in njegovega preroka Mohameda (šahada); petkratna molitev na dan (salah); dajanje miloščine revnim in bolnim (zakat) post v mesecu ramadanu (saum) ter romanje v Meko vsaj enkrat v življenju (hadž) (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 407).

⁴⁹ Skupnost narodov (*angl. Commonwealth of Nations*) oziroma skupnost samostojnih suverenih držav, odvisnih ali polodvisnih ozemelj, ki so bila ali so še pod britansko oblastjo in so v tej specifični obliki med seboj povezana (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 159).

Evropsko Unijo in Japonsko ter je članica številnih pomembnih organizacij, kot so ZN, UNESCO, IMF, Svetovna banka, ADB, OIC in APEC (Bureau of East Asian and Pacific Affairs 2005).

4.2 EKONOMSKO IN SOCIALNO OKOLJE KOT POMEMBEN DEJAVNIK ANALIZE

Kljub svojemu naravnemu bogastvu se zvezna država Malezija sooča s težavami dežele v razvoju. Te so posledica neenakosti v gospodarski blaginji posameznih območij in etnično verskih razlik. Ne glede na to je malezijsko gospodarstvo od sredine 70-ih let eno najhitreje razvijajočih se gospodarstev na svetu in v jugovzhodni Aziji (*»azijski tiger«*)⁵⁰ s hitro industrializacijo, z izdatnimi naložbami v infrastrukturo ter z nizko inflacijo in brezposelnostjo.

Bistvena nosilka razvoja je izvozno usmerjena industrija, ki sloni na ceneni in kvalificirani delovni sili, ki proizvaja tako za domačo porabo kot za izvoz (Države sveta 2000 1999: 311). V njej je zaposlenih 36% delavcev, ki prispevajo 33.6% k BDP-ju (CIA 2005a). Najpomembnejša industrijska panoga je elektronska industrija, predvsem izdelovanje sestavnih delov zabavne elektronike, gospodinjskih aparatov in industrijskih naprav. Hitro se razvijajo tudi kemična in petrokemična industrija, avtomobilska, lesna, gumarska in živilska industrija, medtem ko je tekstilna zaradi velike konkurence iz Kitajske v hudi krizi. Podobno izvozno usmerjeno je tudi kmetijstvo, kjer je zaposlenih 14.5% delovne sile, ki prispeva 7.2% k BDP-ju. Od tega je približno 1.7 milijona delavcev, ki prihajajo zlasti iz Indonezije, samo na začasnem delu. Malezija predstavlja vodilno proizvajalko naravnega kavčuka (35% svetove proizvodnje) ter palmovega olja (60% svetovne ponudbe). Na Malajskem polotoku, Sarawaku in Sabahu so velika nahajališča surove nafte in naravnega plina, ki sta namenjena izvozu v tujino. Izvažajo pa tudi koper, tropski les ter različne rude (železo, boksit, baker, kositer) (Države sveta 2000 1999: 312).

V zadnjih desetletjih se je država hitro razvila iz kmetijsko usmerjenega gospodarstva v proizvodnjo. Premišljeno gospodarsko načrtovanje je omogočilo državi lažje soočanje z zunanji šoki, med katerimi je bila leta 1997 azijska finančna kriza, leta 2001 mednarodna kriza na področju elektronike ter leta 2003 pojav epidemije SARS (*angl. Severe Acute Respiratory Syndrome*) v regiji. Ekonomsko delovanje Malezije je bilo do danes resnično

⁵⁰ Med *»azijske tigre«* prištevamo predvsem štiri države: Hong Kong, Singapur, Tajvan in Južna Koreja. Zanje je bila značilna visoka gospodarska rast in hitra industrializacija, zlasti v zgodnjih 60-ih ter 90-ih letih prejšnjega stoletja. S časom pa je postal termin »tiger« sinonim za tiste države, katerih gospodarska rast in razvoj temeljita na izvozu. Tako se danes med te države uvršča tudi Malezijo, Indonezijo, Tajsko, Filipine, Kitajsko in Japonsko (The Wikipedia Free Encyclopedia 2005c).

impresivno, saj gospodarska rast države za leto 2005 znaša 7.1%, malezijska vlada pa že pripravlja Deveti malezijski načrt (2006–2010) in Tretji industrijski gospodarski načrt (2006–2015), ki bosta prispevala k prihodnjim uspešnim ekonomskim izidom (DFAT 2005).

Gospodarski razvoj in napredek države spremljajo tudi socialne težave, kajti večino gospodarstva imajo v rokah Kitajci, Malajci pa nadzorujejo samo kakšnih 20% narodnega bogastva. To neravnotežje povzroča napetosti in celo izbruhe nasilja, zato je malezijska vlada v začetku sedemdesetih let sprejela gospodarski program, t.i. »*novo gospodarsko politiko*« (angl. *New Economic Policy* oz. NEP), katere glavni cilj je bil zmanjšanje revščine oziroma boljše prerazdelitev narodnega bogastva⁵¹.

Sledilo je uspešno in presenetljivo odpravljanje revščine v državi. Tako je bila leta 1970 stopnja revščine na polotoški Maleziji 49.3–odstotna. Do leta 1995 je padla na 9.6%, kar sta omogočila visoka gospodarska rast ter pozitiven učinek vladnih programov (ADB 1999: 4). Stopnja revščine za leto 2005 je tako znašala le 8% (CIA 2005a). Malajci so dobili prednost skoraj na vseh gospodarskih in socialnih področjih, ampak ta nova politika (NEP) je s časom postala nevarna družbena zavora, saj je začela povzročati predvsem gospodarsko neučinkovitost ter diskriminacijo med različnimi etnijami.

Tako je leta 2001 NEP nadomestila »*politika državne vizije*« (angl. *National Vision Policy* oz. NEV), katere cilj je usmerjanje razvoja do leta 2010. Na podlagi te skuša vlada povečati naložbe državnega denarja predvsem v proizvodnjo visoke tehnologije (programska oprema) (Bureau of East Asian and Pacific Affairs 2005), saj bi tak razvoj v naslednjih dveh desetletjih zagotovo pripomogel k uresničitvi »*Vizije 2020*« (angl. *Vision 2020*),⁵² s katero bi Maleziji končno uspelo pridobiti status razvite moderne države (DFAT 2005).

4.2.1. Trg delovne sile in migracijski tokovi

V tem podpoglavju želim posredovati še kratko, a pomembno vsebino o trgu delovne sile in problematiki priseljevanja delavcev v Maleziji.

Med imigranti prednjačijo deklice in odrasle ženske kot žrtve migracij ali trgovanja, ki večino privede v prostitucijo ali v tuja gospodinjstva. Torej sta prav imigracija in seveda revščina glavna povoda nastanka otroškega dela v državi. Izstopajo zlasti njegove najbolj skrajne oblike, v katerih trpi na tisoče deklic. Da bi bolje razumeli, kaj pravzaprav doživljajo otroški delavci v

⁵¹ Leta 1970 je bilo namreč le 2.4% malezijskega gospodarstva v rokah Malajcev (*Bumiputras*), ostalih 33% je pripadalo drugim narodom v državi, 63% pa je bilo v tuji lasti. V okviru NEP so leta 1997 Malajci končno pridobili v roke 20% državnega bogastva, četudi so se zavzemali za 30–odstotno last.

⁵² Celoten program »*Vizije 2020*« je dostopen na spletnem naslovu: <http://www.wawasan2020.com/vision/> (28. 10. 2005).

Maleziji, bom v nadaljevanju podala tudi konkreten primer deklice *Srihati*, zaposlene v enem izmed tamkajšnjih gospodinjstev. Na podlagi tega dokaza bom dosledno predstavila še druge značilnosti in podatke o otroškem delu v državi, predvsem o delu gospodinjskih pomočnic, ki je v sodobni družbi vse bolj navzoče.

Z uvedbo prej omenjene »nove gospodarske politike« (NEP) so se stroški dela namreč krepko povišali. Zaradi tega se je poslovni sektor odločil najeti tujo ceneno delovno silo, še posebej za t.i. »4D« dela,⁵³ ki označujejo najbolj umazane, nevarne, naporne in ponižujoče dejavnosti. Na ta način je vlada dejansko legalizirala uvoz tujih delavcev, ki so se nato zaposlili na plantažah, v proizvodnji, gradbeništvu in storitvenem sektorju. Poleg tega je zaradi obetavne ekonomske rasti, razširjenosti srednjega razreda in zaposlenosti lokalne ženske delovne sile naraslo povpraševanje po gospodinjskih pomočnicah oziroma služabnicah iz tujih dežel (ADB 1999: 11).

Po ocenah Svetovne banke je v Maleziji zaposlenih med 2.5 in 3 milijoni delavcev imigrantov, kar pomeni, da je v celotni več kot deset milijonski delovni sili države eden od šestih delavcev priseljenec. Od tega jih kar 1.2 milijona dela v državi nezakonito, med katerimi prevladujejo zlasti prebivalci Filipinov, Indonezije, Tajske, Burme, Bangladeša in Indije. Prav zato slovi država kot največja uvoznica tuje delovne sile v vzhodni Aziji, čeprav tudi sama izvažajo svoje delavce v Singapur, Tajvan in na Japonsko (Fernandez *et al.* 1997). Tako ima Malezija od 10% do 20% tujih delavcev. Ti podatki so nekoliko dvomljivi prav zaradi velikega števila ilegalcev in tujih delavcev brez delovnega dovoljenja oziroma vizumov. Med njimi jih je leta 2004, v obdobju amnestije,⁵⁴ moralo kar 400 tisoč takoj zapustiti državo. V takih primerih tujim delavcem sicer niso izrečene nobene kazni in se lahko brez obvez ponovno vrnejo v matično državo (The Free Dictionary 2005).⁵⁵

Malezija je odvisna od priseljene delovne sile zlasti iz Indonezije, Bangladeša, Filipinov, Indije in Vietnama. Indonezijci predstavljajo največjo skupino tujih delavcev (83%), njihova zgodovina dela v Maleziji pa je prav tako dolga in pestra. Po poročilih indonezijske vlade je leta 2002 približno 480 tisoč državljanov, iskalcev zaposlitve, imigriralo v tujino. V Maleziji jih je

⁵³ Pomen: dirty, dangerous, difficult and degrading jobs.

⁵⁴ Akt milosti zakonodajnega organa, s katerim se poimensko nedoločenim osebam odpusti kazenski pregon (abolicija), popolnoma ali delno odpusti izvršitev kazni. Izrečena kazen se spremeni v milejšo, izbriše obsodbo ali odpravi določene pravne posledice obsodbe (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 31).

⁵⁵ Tujcem brez delovnega dovoljenja preti denarna kazen v višini 2.600 US\$ in zaporna kazen dve leti. Malezijskim delodajalcem pa grozi enoletna zaporna kazen in denarna kazen v višini 13.000 US\$ za zaposlovanje vsakega ilegalnega delavca. Drugi delodajalci, ki zaposlujejo več kot pet nezakonitih delavcev, pa zaslužijo celo kaznovanje s tepežem.

23% dobilo delo v gospodinjstvih, 36% v proizvodnji, 26% v kmetijstvu, 8% v gradbeništvu ter ostali v drugih panogah (HRW 2004a). Kot mnogo priseljencev tudi ti izbirajo nezakonite poti za vstop v državo, kajti sam proces imigracij preko legitimnih zavodov za zaposlovanje je zelo dolgotrajen in zamuden, medtem ko trajajo neuradne priprave le nekaj dni. Zaradi tega je v zadnjih letih malezijska vlada poostrila nadzor nad pritoki tujcev v državo, kar se je odrazilo v množičnih odhodih priseljenih delavcev na podlagi dvostranskih dogovorov in amnestij. Tako sta se Malezija in Indonezija 10. 5. 2004 končno dogovorili o sprejetju pomembnega novega sporazuma (*angl. Memorandum of Understanding oz. MOU*), s katerim sta se dogovorili ponuditi boljšo pravno zaščito vsem delavcem imigrantom, četudi nista v praksi dokumenta še do dandanes podpisali. Namen sporazuma je zakonsko urediti proces nabora številnih Indonezijcev, ki vsako leto kot iskalci zaposlitve imigrirajo v Malezijo. Kajti eden do dveh milijonov indonezijskih priseljencev dela v Maleziji in med njimi več kot polovica nima urejenega pravnega statusa priseljenca. Približno 75% legalnih priseljencev predstavljajo ženske ali deklice, ki se zaposlijo kot varuške otrok ali starejših in bolnih ljudi ter kot pomočnice v gospodinjstvih. Ta meddržavni dogovor žal ne ščiti v dovolj veliki meri pravic tistih, ki so tega najbolj potrebni. Indonezijski delavci so namreč deležni nedopustnih zlorab na vsaki stopnji migracijskega procesa, kjer so jim kršene temeljne pravice in svoboščine. Zato indonezijski delavci v gospodinjstvu, predvsem ženske, resnično veliko tvegajo. Zlasti v zadnjih nekaj letih so tako nevladne organizacije kot predstavništva držav prejela številne pritožbe zaradi hudih zlorab na delovnih mestih. Nov sporazum uvaja le bolj stroge standarde novačenja, hkrati pa ne določa minimalnih meril za zaščito pravic delavcev imigrantov (HRW 2004b).

Med druge novosti, katere je Malezija izvedla v zadnjih nekaj desetletjih za preprečitev množičnih imigracij, so najpomembnejše: objava sporazuma Medan leta 1984, ki določa pogoje zaposlovanja Indonezijcev v gospodinjstvih in na plantažah; leta 1991 in 1992 potek amnestije za vse neregistrirane delavce, zaposlene v državi in leta 2002 sprejem amandmaja na Imigracijski zakon (*angl. Immigration Act, Act 155*), ki določa hude in zelo stroge kazni za kršitve na tem področju.⁵⁶ S tem Malezija ni dokončno preprečila ilegalnih imigracij in nespoštovanja pravic priseljencev in je morala zaradi tega uvesti kazenski postopek za delavce imigrante, ki so zaposleni v državi brez delovnega dovoljenja ali vizuma. Hkrati je sprejela še

⁵⁶ Malezija ni podpisnica Mednarodne konvencije za zaščito pravic vseh delavcev migrantov in članov njihovih družin (*angl. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families*, A/RES/158/45), sprejeta in razglašena 18. decembra 1990 (Amnesty International Library 2004).

Dostopna na [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.RES.2000.49.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.RES.2000.49.En?Opendocument) (17. 12. 2005).

druge kazenske ukrepe, kot so kaznovanje s tepežem, pripor ali denarna kazen (HRW 2004a). Državni voditelji namreč menijo, da bi lahko le na zgoraj omenjene načine oziroma s striktnimi zakonodajnimi mehanizmi vsaj delno preprečili priseljevanje ilegalnih tujih delavcev, med katerimi so tudi otroci. Prav tovrstna priseljevanja privedejo do izbruha in nadaljnje širitve otroškega dela, predvsem v nezakonitih dejavnostih, kjer je otrokom zelo težko pomagati in jim zagotoviti primerno rehabilitacijo.

Tako ostaja trenutni in prednostni izziv malezijske vlade še vedno spopad z množičnimi imigracijami ilegalnih delavcev iz tujine. Država mora ob tem dobro pretehtati ekonomski in socialni pomen delavcev imigrantov, ki ga imajo le-ti pri pospeševanju in ohranjanju trajnega gospodarskega razvoja (Navamukundan 2002: 119) ter jim omogočiti dostojno delovno in življenjsko pot. Ker je pritok priseljencev v državo vedno bolj množičen, se je malezijska vlada bolj posvetila njihovim težavam, tako da je proučila njihove pritožbe, jim oznanila njihove temeljne pravice in posvarila vse delodajalce, da nemudoma prenehajo z nečloveškim ravnanjem in zlorabami do delavcev imigrantov (Bureau of Democracy, Human Rights and Labour 2005).

4.3 OPREDELITEV OTROŠKEGA DELA NA KONKRETNEM PRIMERU

V Maleziji živi okrog 8.864.000 otrok, od tega je 33% mlajših od 14 let (CIA 2005a). Po podatkih Mednarodne organizacije dela (ILO) za leto 2000 je v državi 60 tisoč ekonomsko aktivnih otrok med 10. in 14. letom, kar predstavlja 2.3% otrok v tej starostni skupini. Med njimi je 28 tisoč deklic in 32 tisoč dečkov (IndianNGOs.com 2004). Že ta dejstva nam povedo, da problem otroškega dela v državi nima tako velikih razsežnosti, kot so značilne za druge države te regije (Indija, Tajska, Nepal).

Ne glede na to, je ogromno otrok (60% delovno aktivnih otrok), zlasti med 6. in 10. letom, zaposlenih v kmetijskem sektorju oziroma na plantažah palmovega olja in kakava ter v gumarski industriji. Le 16% teh pa ima možnost obiskovanja šole, saj se zgolj 8% družin odloči, da njihovi otroci ne bodo delali oziroma jim pomagali pri kmetijskih opravilih. Drugi otroci delajo tudi do osem ur dnevno in so pri tem izpostavljeni številnim poškodbam zaradi nevarnosti, s katerimi se soočajo v tej panogi (pesticidi, ureznine, piki insektov, ugrizi strupenih kač). A četudi veliko otrok še dandanes pomaga staršem pri omenjenih dejavnostih, se njihovo število zmanjšuje, saj so začeli delodajalci v zadnjih letih zaposlovati tujo delovno silo, kot že rečeno, predvsem iz Indonezije (ILAB 2006a).

Otroci so pogosto žrtve trgovanja,⁵⁷ vse bolj naraščajoče otroške prostitucije, nevarnega dela in dela v gospodinjstvih. Malezija je namreč začetna, prehodna in končna točka trgovanja z otroki in ženskami, namenjenimi za delo v seks-industriji in turizmu. Po ocenah naj bi tako bilo v Maleziji od 43 do 142 tisoč prostitutk, med katerimi so tako odrasle ženske kot tudi deklice in dečki. Poleg tega je okoli 100 do 200 tisoč še drugih otrok nad 14. letom starosti, ki so zaposleni v nevarnih aktivnostih, in sicer v gostinstvu, trgovinah, gradbeništvu in industriji. Brskanje po smetiščih pa ostaja najbolj kočljiva dejavnost v velikih urbanih središčih, kjer otroci zbirajo odpadke za reciklažo ali prodajo, da si lahko na ta način zagotovijo osnovno preživetje (Global march against child labour 1999).

To so le grobi podatki, zato bom v naslednjih vrsticah izpostavila še pglavitne izsledke ene izmed najbolj izčrpnih študij o otroškem delu v Maleziji »**The Little Workers: A Study of Child Labour in the Small-Scale Industries of Penang**« (Ali Ah-Eng 1982). To je osrednja tema diplomske naloge. Četudi so pridobljene statistike nekoliko starejše, so vselej pomembne.

V obdobju sedemdesetih letih, ko je bila izvedena študija o otroškem delu na ozemlju Malezije, in sicer na otoku Penang, je bila stopnja revščine 43–odstotna, nezaposlenost več kot 10–odstotna. Tedaj so se soočale z največjimi težavami predvsem družine, živeče na podeželju in večinoma zaposlene v kmetijskih panogah. Otroška populacija je predstavljala 45% v celotnega prebivalstva. Zaradi relativno velike revščine se je takrat tudi v Maleziji začelo vidno pojavljati otroško delo, zlasti med otroki, starimi od 14 do 16 let. S časom je postalo ekonomska nujnost in ne več le del socializacije ali pridobivanja znanja in izkušenj. To je bil glavni razlog, da se je vsako leto od 10% do 30% šolajočih otrok odločilo prekiniti osnovno izobraževanje, ki bi sicer

⁵⁷ Malezija ni podpisnica nekaterih pomembnih mednarodnih dokumentov, ki se nanašajo predvsem na trgovanje z osebami, in sicer: Konvencija ZN o preprečevanju in odpravljanju trgovine z osebami in izkoriščanju prostituiranja drugih (*angl. UN Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others*, A/RES/317/4), Protokol ZN za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovine z ljudmi, zlasti ženskami in otroki (*angl. UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children*, A/RES/55/25), ki je nadomestil Konvencijo ZN proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu ter Protokol ZN o prodaji otrok, otroški prostituciji in pornografiji (*angl. UN Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution, and Child Pornography*, A/RES/52/263). Kljub temu pa je država ratificirala Konvencijo ZN proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu 24. 9. 2004 (*angl. UN Convention against Transnational Organized Crime*, A/RES/55/383), Konvencijo ZN o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk 4. 8. 1995 (*angl. UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women*, A/RES/34/180); ter leta 1998 Hanojski akcijski načrt (*angl. Hanoi Plan of Action*) (UNHCHR 2004).

moralo biti dostopno vsem otrokom enako. Le 35% jih je obiskovalo šolo več kot šest let. Številni so morali v večernih urah delati, da bi na ta način priskrbeli dodaten finančni prihodek družini. Otroški delavci so namreč pomenili pomemben vir dohodka za družino, saj je kar 74% otrok prispevalo od 50% do 100 % svojega zaslužka za potrebe družine.

Večina otroške delovne sile se je zaposlila v kmetijskem sektorju (pridelava kavčuka, delo na riževih poljih),⁵⁸ v tovarnah in industrijah manjšega obsega ali pa kot pomočniki staršev pri domači obrti. Ostali so opravljali priložnostna dela in nezakonite dejavnosti (majhne tatvine), delo v gospodinjstvih ter lov na sokole. Skoraj vsa dela, kjer so bili prisotni otroci, so bila prikrite narave in zato niso temeljila na nikakršni pogodbi ali sporazumu z delodajalcem. Devetdesetim odstotkom otrok so zaposlitev priskrbeli prav bratje ali sestre ter prijatelji in znanci, ki so bili že aktivni na trgu dela.

Značilno je bilo, da so otroci delali cele dneve, tudi več kot deset ur dnevno in šest dni na teden. Za opravljeno delo so dobili le minimalno plačilo, tako da so bili prisiljeni delati vsak dan tudi ob koncu tedna in ob praznikih. V nobenem primeru niso bili deležni dodatnih ugodnosti, kot je zdravstvena oskrba, čeprav so vselej imeli pravico do počitka in dopusta v primeru bolezni. Prav zaradi teh razlogov mnogi niso mogli usklajevati dela in šolskih dejavnosti. To je povečalo nezanimanje za splošno izobraževanje ter večjo naklonjenost delu, saj je le-to prinašalo bistven zaslužek celotni družini.

Četudi so se v zadnjih dveh desetletjih razmere v državi spremenile, saj nezaposlenost za leto 2005 znaša le 3% in stopnja revščine 8%, ostaja otroška delovna sila še vedno zaposlena predvsem v nizko plačanih ali nevarnih panogah, kot so gradbeništvo, neformalni sektor, transport, mehanične delavnice in tovarniška proizvodnja. Nekateri otroci se v skrajnih primerih odločijo tudi za opravljanje nezakonitih aktivnosti ali pa imigrirajo v večja mesta oziroma v bolj razvite države regije, kjer jim obljublajo boljšo prihodnost, kar se nazadnje izkaže le za lažno prevaro (Ah-Eng 1982: 565–585).

Predstavila sem torej le nekaj ključnih dognanj študije o otroškem delu v Maleziji »The Little Workers: A Study of Child Labour in the Small-Scale Industries of Penang«, ki izpostavlja predvsem njegove ekonomske in socialne značilnosti. Pri tem pa je najbolj pomembno zaključno sporočilo avtorja (Ah-Eng 1982: 584), v katerem poudarja, da »mora biti odprava otroškega dela postopna, saj bi njegova takojšnja prepoved le poslabšala situacijo revnih družin, ki bi tako izgubile dohodek otrok in ostale brez virov preživetja«. Ta ključna misel lahko obenem služi kot dober napotek državnim ukrepom proti otroškemu delu, ki bi morali vsekakor temeljiti na zagotavljanju izobraževanja, zaposlenosti ter finančne pomoči najbolj ogroženim družinam in

⁵⁸ Otroška delovna sila v Maleziji je v veliki meri dejavna prav v kmetijskem sektorju, saj kot že rečeno, je država med vodilnimi izvoznici kavčuka, palmovega olja ter zelo cenjenega tropskega lesa.

ranljivim otrokom, kot je bila tudi deklica *Srihati*, katere zgodbo bom predstavila v naslednjem razdelku.

4.3.1. Otroško delo v gospodinjstvih

Tudi deklica *Srihati* je izkusila pravi pomen otroškega dela, njegove bolečine in posledice. Stara je bila 17 let,⁵⁹ ko je kot indonezijska priseljenka prišla v Malezijo iskat srečo in delo. Zaposlila se je v tujem gospodinjstvu, kjer je skrbela za dva otroke in opravljala še druga zahtevna hišna opravila. Njen delovni dan je trajal od štirih zjutraj do devetnajstih brez počitka. Delala je vse dneve brez premora, pri tem pa ni smela zapustiti hiše in niti stopiti na ulico. Lastnica je dan za dnem kričala nanjo in jo pretepala. Delodajalec ji je celo zaplenil potni list, da ni mogla zbežati pred izkoriščanjem in nasiljem. Obenem jo je bilo strah, da jo bosta pri tem zalotili malezijska vlada in varnostna služba. Ko se je le rešila muk in se vrnila v matično državo, tamkajšnje oblasti niso prisluhnile njeni pretresljivi izkušnji (WAO 2000).

To je le primer deklice, ki je doživela podobno usodo kot ostalih 200 tisoč indonezijskih deklic in žensk, ki so zaposlene v Maleziji kot gospodinjske pomočnice. Po uradnih podatkih je namreč trenutno v Maleziji 240 tisoč žensk priseljenk, ki opravljajo delo gospodinjskih pomočnic. Devetdeset odstotkov jih prihaja iz Indonezije, kar je posledica zaposlovanja malezijskih žensk na bolj plačana in zanesljiva delovna mesta v proizvodnji. Večina tujih žensk, ki se zaposli v Maleziji, je starih od 17 do 35 let, ima osnovnošolsko ali srednješolsko izobrazbo in prihaja iz vzhodne Jave, Lomboka in Floresa. Pri mnogih je glavni vzrok za tako odločitev predvsem finančna nujnost oziroma želja, da omogočijo preživetje svojim staršem ali otrokom, medtem ko druge vidijo v tem dobro priložnost za pridobitev koristnih izkušenj, ki jim bodo služile pri zaposlovanju na boljših delovnih mestih v Singapurju, Hong Kongu ali Bližnjem vzhodu. V Indoneziji je namreč značilno, da deklice bolj pogosto odidejo iskat delo v tujino, saj se v domačem kraju in državi nanje gleda kot breme, medtem ko so dečki velik up in bogastvo družin (CWA 1998).

Ko pa sprejmejo tako odločitev, so otroške gospodinje lahko deležne hudih zlorab na vsaki stopnji migracijskega procesa, pri začetnem naboru, usposabljanju, delu in vrnitvi v domač kraj. Prav zaradi tega je v zadnjih nekaj letih kar 75 tisoč delavk zaposlenih v malezijskih gospodinjstvih zapustilo državo pred iztekom delovne pogodbe (HRW 2004a).

Zlorabe gospodinjskih pomočnic na fizični, psihološki in ekonomski ravni so torej ponavljajoč fenomen v malezijski družbi. Le-te so predmet pretepanja in zlorab. Pogosto so

⁵⁹ Večina otrok, zaposlenih v gospodinjstvu, je sicer starih od 12 do 17 let, vendar to delo opravljajo celo mlajši otroci, stari 5 ali 6 let (ILO 1998: 12)

utrujene od nadurnega in prenapornega dela, ki traja od zgodnjega jutra do poznega večera, tudi 16 ur dnevno (WAO 2000). Poleg tega ne dobijo zadostne hrane, niso deležne pravnega in socialnega varstva, onemogočeno jim je izobraževanje, prepovedane so jim družbene dejavnosti in izražanje vere. Marsikdaj jim je odvzeto celo težko zaslužno plačilo, da ne morejo pobegniti pred neznosnim trpljenjem in nečloveškim ravnanjem (ILO 2002a: 29). Ker v nekaterih primerih postane izkoriščanje pretirano in celo vključuje trgovanje z otroki, suženjske okoliščine ali delo, ki je nevarno za splošno zdravje, predstavlja tovrstno delo eno najhujših oblik otroškega dela (ILO 2004a: 149).

Zgornji primer ter izkušnje drugih indonezijskih in filipinskih gospodinjskih pomočnic v Maleziji dokazujejo, da so priseljene delavke, zlasti tiste zaposlene v gospodinjstvih, najbolj ranljiva skupina tuje delovne sile, ki tiho trpi zaradi hudih kršitev temeljnih delavskih in človekovih pravic za skritimi zidovi domov (Fernandez *et al.* 1997). Žal pa skoraj vse deklince ali mlade ženske, ki skušajo ubežati takim grozljivim situacijam, ponavadi končajo v drugih nedopustnih oblikah dela, in sicer v prostituciji ali drugih oblikah spolnega izkoriščanja, kar še toliko bolj zapečati njihova mlada življenja (ILO 2004a: 149).

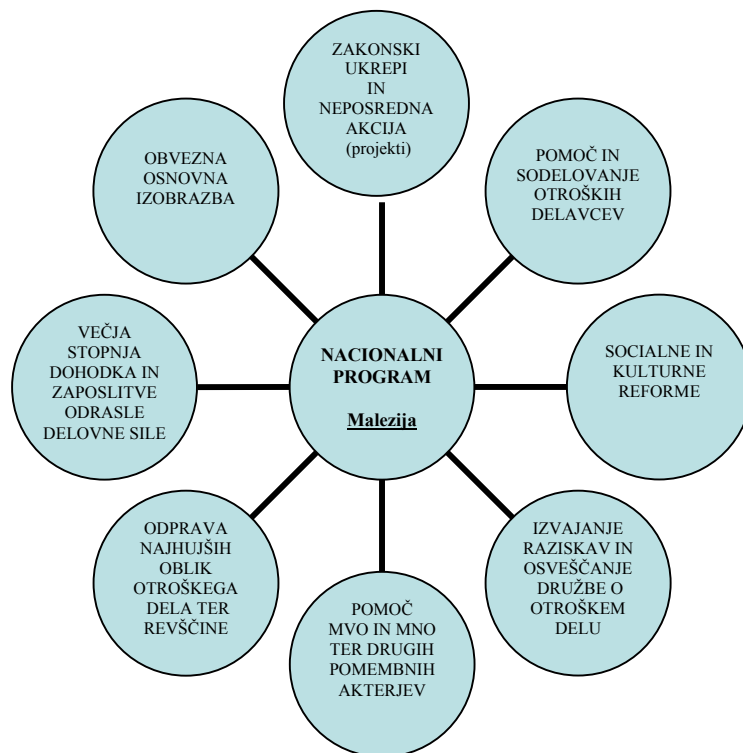
Zato je dolžnost države nujno preprečiti tovrstno izkoriščanje otrok na svojem ozemlju skladno z ukrepi in predlaganimi rešitvami mednarodnih akterjev. Te rešitve, ki temeljijo pretežno na strogi zakonodaji in v katerih Malezija vidi uspešno reševanje problematike otroškega dela znotraj svojih meja, so jasno opisane v sledečem in hkrati zadnjem razdelku naloge, katerega vsebina lahko pomeni tudi poučno iztočnico vsem drugim državam, ki se v današnjem razvitem svetu še vedno soočajo z otroškim delom in trpljenjem.

4.4 DRŽAVNE INICIATIVE O OTROŠKEM DELU, KI TEMELJIJO NA SODELOVANJU IN POMOČI MEDNARODNE SKUPNOSTI

»Milijonom otrok so danes zanikane temeljne pravice in nezavedno trpijo zaradi zlorab, ker se vlade držav niso izkazale pri izpolnjevanju svojih odgovornosti.«

(Bell v HRW 2002)

Diagram 1: Nacionalna strategija za odpravo otroškega dela

Vir: ILO 2004a

Ker velja Malezija v azijskem prostoru za zelo odločno in redoljubno deželo, je do sedaj enako ravnanje izkazala tudi pri boju za odpravo fenomena otroškega dela. V ta namen se je država primarno osredotočila na oblikovanje trdne in strožje zakonodaje, ki se nanaša na zaposlovanje otrok in tujih delavcev, saj meni, da bo predvsem na tak način pripomogla k dokončni ukinitvi otroškega dela znotraj svojih meja.

Med prvimi zakoni, ki jih je država izdala na tem področju, je bil **Kazenski zakonik** (angl. *Penal Code, Act 574*) leta 1936, ki še dandanes jasno prepoveduje predvsem trgovanje z otroki, ki vodi v prostitucijo ali krvostrunstvo⁶⁰. Malezija namreč velja za začetno, prehodno in

⁶⁰ Krvostrunstvo ali incest pomeni spolno občevanje s krvnim sorodnikom v ravni črti ali z bratom oz. s sestro. Gre za kaznivo dejanje, zlasti kadar je ena od teh oseb polnoletna, druga pa mladoletna (Leksikon Cankarjeve založbe 1998: 548).

končno točko trgovanja z ženskami in deklicami za namene spolnega izkoriščanja. Tako so za kršitelje zakona določene kazni: 15–letna zaporna kazen,⁶¹ tepež s šibo ali kazen, ki jo določijo sodni organi po obravnavi. Ker policijska služba pri tem nima predpisanih pooblastil za zaščito žrtev trgovanja, je njena naloga aretacija tako žrtev kot izvajalcev prakse ali njihov izgon iz države, kar pač velja za najhitrejšo rešitev. Ostale, ki so utrpeli fizično škodo, pa napotijo v zatočišča ali centre za rehabilitacijo, kjer sta jim nudeni začasna strokovna pomoč in podpora (Bureau of Democracy, Human Rights and Labour 2005).

Kasneje sta bila v Maleziji sprejeta še dva zakona, ki se še bolj izrecno nanašata na otroško delo in še danes veljata za temeljno in uspešno državno vodilo pri odpravljanju izkoriščanja in zlorabljanja otrok v družbi in na delovnem mestu. Prvi je **Zakon o otrocih** (*angl. Child Act, Act 611*) iz leta 2001, ki vključuje glavna načela Mednarodne konvencije ZN o otrokovih pravicah (CRC) in se nanaša na oskrbo, zaščito in rehabilitacijo vseh otrok, mlajših od 18 let. Poleg tega določa zelo stroge kazni za kršitelje v primeru trgovanja z otroki ter njihovega zlorabljanja, zanemarjanja, zapustitve ali nadlegovanja. V ta namen je bilo ustanovljeno tudi sodišče za otroke (*angl. Court for children*), ki sme razsojati vsa kazniva dejanja razen tistih, katerih izid bi bila smrtna kazen. Vlada namreč meni, da bi se tako omogočilo boljše varstvo pravic otrok (5. člen) (Malaysia Child Act 2001), kajti ti predstavljajo pomemben sestavni del malezijske družbe ter njenega prihodnjega preživetja in pozitivnega razvoja. Obenem so na podlagi 17. člena deležni posebnega varstva otroci brez staršev, tisti, ki so bili žrtve spolne zlorabe, prostitucije in pornografije, oziroma vsi otroci, ki so utrpeli hudo fizično in duševno škodo. V takih primerih jim morajo po 18. členu zagotoviti začasno oskrbo posebni varuhi ali rehabilitacijski centri, njihove primere pa mora obravnavati in razrešiti omenjeno pristojno sodišče. Vsem kršiteljem, ki so na katerikoli način uporabljali otroke za trgovanje ali namene prostitucije tako v Maleziji kot izven njenega ozemlja, pa preti ta visoka denarna kazen ter zaporna kazen do pet let (48. člen). Po tem zakonu ima prav vsak otrok pravico do zaščite in pomoči v vseh okoliščinah, ne glede na raso, spol, družbeno pripadnost, vero ali jezik. Presenetljivo pa je, da zakon dopušča možnost kaznovanja hudodelnih dečkov, starih od 10 do 18 let, z lahko palico ali šibo, kar dandanes vsekakor ne velja za spodobno ravnanje ne le za Malezijo, temveč za nobeno tako ugledno moderno državo (Bureau of Democracy, Human Rights and Labour 2005).

Drugi zakon je **Zakon o zaposlovanju otrok in mladostnikov** (*angl. The Children and Young Persons Employment Act, Act 350*) iz leta 1966. Le-ta zelo striktno prepoveduje

⁶¹ Maja leta 2004 je mednarodni tisk objavil zgodbo neke indonezijske delavke, zaposlene v gospodinjstvu v Maleziji, kjer jo je delodajalec pretepal in zlorabljal. Slednjega so zatem aretirali in mu dodelili najvišjo zaporno kazen – 67 let.

zaposlovanje otrok, mlajših od 14 let in mladostnikov, mlajših od 16 let, kar se sklada z ILO Konvencijo št. 138 o minimalni starosti za sklenitev delovnega razmerja za dežele v razvoju, med katere spada tudi Malezija. Zakonski predpisi dovoljujejo nekatere izjeme, in sicer zaposlovanje otrok za lažja dela, sodelovanje v javnih predstavah, vajensko dobo ter tisto delo, ki ga podpira vlada. V nobenem primeru ne smejo otroci opravljati nočnega ali ilegalnega dela oziroma takega dela, ki bi presegalo šesturni delovni dan in šestdnevni delovni teden. Po vsakem zaključenem tednu jim mora pripadati enodnevni premor. Vsak zaposlen ima pravico do bolniškega, letnega ali porodniškega dopusta ter dodatnega plačila za nadurno delo. Naloga Ministrstva za delo je objaviti tiste vrste zaposlitev, ki so za otroke primerne in ne škodujejo njihovem življenju, varnosti in zdravju. (2. člen 4. točka) (Malaysia Children and Young Persons Employment Act 1966).

Določila o otroškem delu ima tudi **ustava** Malezije (16. 9. 1963), zlasti o prisilnem ali suženjskem delu (6.člen), katerega absolutno ne priznava, čeprav ni bilo v zadnjem času nobenih prijav o tej praksi v formalnem sektorju, ampak le v nekaterih gospodinjskih, kar je, kot že rečeno, zelo značilno za to državo (Bureau of Democracy, Human Rights and Labour 2005). Mehanizmi za nadzor delovnih mest so namreč v praksi bolj šibki in neprimerni, tako da ostane reševanje problematike večkrat v rokah nestrokovnih delovnih posredovalnic. Ne glede na to se država na svojem ozemlju močno trudi pri uveljavljanju in izvrševanju predpisov, ki nasprotujejo otroškemu delu oziroma nedopustnemu izkoriščanju najbolj ranljivih otrok. (IndianNGOs.com 2004).

Poleg zakonodajnih ukrepov je prvotna in bistvena skrb malezijske vlade omogočiti vsem otrokom ustrezno izobraževanje, in sicer šest–letno osnovno in pet–letno srednje, kar je ključno za boljšo prihodnost otrok in za dokončno preprečitev otroškega dela (The Wikipedia Free Encyclopedia 2005b). Malezijska vlada namenja vsako leto visok delež nacionalnega proračuna, in sicer 8.1% BDP-ja splošnemu izobraževanju (29 milijonov 228 tisoč US\$), tako da je vsem otrokom, mlajšim od 15 let omogočeno brezplačno osnovno šolanje v državnih ali privatnih šolah. Dejanska stopnja vključenosti otrok v osnovno izobraževanje je tako 96–odstotna, medtem ko je obiskovanje srednjih šol 82–odstotno. Skladno s tem se je v zadnjih letih povečala tudi splošna pismenost državljanov, ki po zadnjih podatkih znaša 88.7% (Bureau of Democracy, Human Rights and Labour 2005).

Za popolno udejanjanje zgoraj omenjenih zakonov in politik, usmerjenih proti otroškemu delu, sodeluje država z naslednjimi tremi posebnimi organi. To so **Nacionalna skupina za pomoč zaposlenim otrokom** (*angl. National Task Force for Working Children*), pod vodstvom Dr. B. Sinniah, **Malajsko združenje za zaščito otrok** (*angl. Malaysian Association for the*

Protection of Children) ter 60-članska **Nevladna organizacija za delo otrok v Aziji** (*angl. Child Workers in Asia* oz. CWA). Le-ti so s pomočjo sodelovanja otroških delavcev, namenjeni zlasti zaščiti in rehabilitaciji otrok, vključenih v najhujše oblike otroškega dela (Hamidon 2005: 1-3). Malezija sodeluje še z drugimi azijskimi državami, kot so Šri Lanka, Pakistan, Bangladeš, Nepal, Indija, Laos, Vietnam, Kambodža, Tajska, Indonezija, Filipini in Hong Kong, ki se soočajo z enako problematiko (CWA 2005).

Tako je Malezija s pomočjo omenjenih partnerstev in na podlagi državnega programa »Vizija 2020« (*angl. Vision 2020*) izoblikovala že drugi **Nacionalni akcijski načrt za otroke** za obdobje od 2001 do 2020 (*angl. National Plan of Action for Children: Caring for the Children in Malaysia*), ki temelji na treh načelih, in sicer preživetju, zaščiti in razvoju otrok. Po prvem skuša država zadovoljiti vsem otrokom temeljne potrebe, kot so zdravstvena oskrba, nujna cepiva ter boljše prehranjevanje in izobraževanje, njihovim staršem pa večje zaposlitvene možnosti. Druga točka zajema učinkovito izvajanje zakonodaje, raziskav in programov za zaščito otrok, predvsem pred škodljivim otroškim delom in zlorabami. Zadnje načelo pa se nanaša na osveščanje družbe o razvojnih potrebah otrok ter na oblikovanje posebnih centrov za socialno varstvo otrok in njihovih staršev (Resolution on the ASEAN Plan of Action for Children 1993). Vse navedene dejavnosti izvajajo v okviru različnih seminarjev, srečanj ter otroških delavnic, katerih primarni cilji so izmenjava koristnih izkušenj, informacij, znanj in mnenj, spoznavanje temeljnih človekovih pravic in demokratičnih vrednot; izvajanje različnih projektov; vzpostavljanje prijateljskih vezi in partnerstev zlasti preko sodelovanja z mediji, družinami, skupnostmi, izobraževalnimi ustanovami, delavskimi sindikati ter predstavniki drugih pomembnih regionalnih odborov in programov za Azijo in Pacifik. Poleg tega je njihov glavni namen zagotoviti otroškim žrtvam ustrezno izobraževanje in socialno pomoč, jih osveščati o njihovih pravicah in značilnostih otroškega dela ter jim omogočiti sodelovanje pri sprejemanju pomembnih odločitev in potez (CWA 2004: 9).

Malezija je obenem tudi podpisnica in zagovornica ključnih mednarodnih dokumentov na področju varstva otrok, kot so ILO Konvencija št. 138 (9. 9. 1997) in 182 (10. 11. 2000) ter Konvencija ZN o pravicah otrok (19. 3. 1995) (Lenardič 2003: priloga X), kar ji je v veliko pomoč pri oblikovanju trdne državne strategije, s katero si prizadeva vsem malezijskim otrokom zagotoviti veselo in brezskrbno otroštvo.

Zgoraj opisani državni ukrepi za reševanje tako zahtevne problematike ostajajo pomanjkljivi brez ključne mednarodne pomoči. Malezija je članica v glavnih mednarodnih organizacijah in programih, odgovornih za dobrobit otrok, kot so UNICEF, UNESCO, ILO-IPEC, CWA, ASEAN, Globalni program o otroškem delu (*angl. Global Child Labour Programme*), Mednarodno gibanje zaposlenih otrok in mladostnikov (*angl. International*

Movement of Working Children and Adolescents). Udeležila se je najbolj pomembnih in uglednih dogodkov, in sicer: Izredne seje Generalne Skupščine ZN o otrocih (*angl. UNGA Special Session on Children*, 2002), Svetovnega dne proti otroškemu delu (*angl. World Day against Child Labour*, 12. 6. 2002), Globalnega gibanja proti otroškemu delu (*angl. Global March Against Child Labour*, 1998), Svetovnega vrha za otroke (*angl. World Summit for Children*, 1990) ter Svetovne konference o izobraževanju vseh (*angl. World Conference on Education for All*, 1990) (ILO 2003b: 14–18). Vsi ti akterji in akcije so v zadnjih letih v veliki meri prispevali k zmanjšanju deleža otroškega dela na svetu in tudi v Maleziji. Med najpomembnejšimi dogodki, ki se jih je država udeležila, pa je bil seveda Otroški svetovni kongres o otroškem delu (*angl. Children's World Congress on Child Labour*) v Firencah (10. – 13. 5. 2004, kjer je bil poudarek na oblikovanju striktne zakonodaje proti izkoriščevalcem otroške delovne sile, reševanju in rehabilitaciji takih otrok, trgovanju z otroki, brezplačnemu obveznemu šolanju ter stabilnemu družinskemu življenju (CWA 2004: 47).

Kljub dosednji razvitosti in ugledu Malezija ne zanika obstoja otroškega dela na svojem ozemlju, zlasti njegovih najhujših oblik. Že od začetka strogo in dosledno izvaja odločbe, ki prepovedujejo zaposlovanje otroške delovne sile, ki so jo v zadnjih letih nadomestili pretežno delavci imigranti iz sosednjih dežel (Impact 360°.org 2004). Država se je zavezala, da bo odpravila fenomen otroškega dela, predvsem s pomočjo pristojnih mednarodnih subjektov in njihovih politik ter učinkovite nacionalne zakonodaje oziroma pristojnih ministrstev (*Ministrstvo za delo, Ministrstvo za ženske, družino in socialni razvoj, Ministrstvo za nacionalno integracijo in družbeni razvoj*). K dokončni uresnitvi tega cilja ji bodo pripomogli še drugi ukrepi, ki bodo posredno izkoreninili otroško delo in njegove škodljive posledice za otroke, družine in skupnosti. Taki so programi za zaposlovanje odraslih in poklicno izobraževanje, reforma šolskega sistema, izboljšanje delovnih pogojev, finančna podpora najbolj prizadetim družinam in otrokom ter večja splošna blaginja kot je prikazano tudi v Diagramu 1 (Ah-Eng, 1982: 584).

5. VERIFIKACIJA HIPOTEZE IN ZAKLJUČEK

Pričujoča naloga potrjuje, da je otroško delo še vedno kompleksen pojav, ki zahteva vrsto zahtevnih rešitev in potez ter dovezetno delovanje različnih dejavnikov. Gre za fenomen s širokim razponom in z resnimi ekonomskimi ter družbenimi posledicami. Vendar problem ni nerešljiv, četudi enostavnih in v naprej določenih rešitev žal ni.

Pri tem sta trdna politična volja in prizadevnost države bistvenega pomena za učinkovito odpravo otroškega dela. Glavna naloga države je vzpostaviti čim širše partnerstvo med ključnimi dejavniki tako na nacionalni kot na svetovni ravni, ki ji bodo pomagali pri uresničevanju določil

pomembnih mednarodnih konvencij ter ostalih ukrepov za odpravo izkoriščanja otrok (ILO 2004a: 200).

Dosedanje izkušnje nekaterih držav, kot so Tanzanija, El Salvador, Dominikanska Republika, Uganda, Filipini, Peru in Nepal, namreč dokazujejo, da je lahko le večstranski pristop k otroškemu delu oziroma skladno partnerstvo, ki vključuje različne korake in akterje, in sicer otroke, družine, delodajalce, delavske sindikate, strokovna združenja, medije, nevladne organizacije in posameznike, dolgoročno najbolj uspešen (ILO 2004b: 20).

Vse več je torej upanja, ki bi lahko odpravilo ali vsaj zmanjšalo trpljenje in ekonomsko izkoriščanje otroške delovne sile, ki se dan za dnem bori za osnovno preživetje. Zato je za vse nas glavni izziv in dolžnost izpolnitev naših obljub in s tem nudenje dostojnejše prihodnosti, ki si jo vsi otroci sveta nedvomno zaslužijo.

Iz napisanega lahko podam končen sklep, da je trditev v začetku postavljeni hipotezi pravilna. Malezija se je namreč dokaj uspešno izkazala pri odpravljanju otroškega dela, še posebno njegovih skrajnih oblik (prostitucija, trgovanje, delo v gospodinjstvih), kar je tudi dokazala z ratifikacijo najpomembnejših ILO konvencij in drugih dokumentov na področju varstva otrok in njihovih pravic ter s sodelovanjem v številnih mednarodnih organizacijah in pomembnih gibanjih proti otroškemu delu. Kljub temu in njeni striktni zakonodaji na področju zaščite in zaposlovanja otrok bo morala država v prihodnje bolj poskrbeti za dejansko spoštovanje pravic in pravno zaščito delavcev imigrantov, še posebno mladih deklet in žena, ki so zaposlene kot gospodinjske strežnice in so deležne nedopustnih zlorab ter neusmiljenega ravnanja delodajalcev. Kajti vsakogar delo je spoštovanja vredno!

6. LITERATURA IN VIRI

1. Asian Development Bank – ADB (1999) *Country assistance plan 2000-2002: Malaysia*. Philippines, <http://www.asiandevbank.org/Documents/CAPs/mal.pdf> (3. 8. 2005).
2. Asian Development Bank – ADB (2005a) *ADB predicts continuing strong growth for developing Asia in 2005, though risks loom*, 6. 5., <http://www.adb.org/Documents/News/2005/nr2005043.asp> (25. 8. 2005).
3. Asian Development Bank – ADB (2005b) *Child protection*. Philippines, <http://www.adb.org/socialprotection/child.asp> (3. 8. 2005).
4. Ah-Eng, Ali (1982) *The little workers: A study of child labour in the small-scale industries of Penang*. V Development and Change, 13(4), 565-585. London: Sage Publications.
5. Amnesty International Library (2004) *Malaysia: Human rights at risk in mass deportation of undocumented migrants*, 2. 12., <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGASA280082004> (25. 11. 2005).
6. Annan, Kofi (2000) *I world media: Children rights*. <http://www.1worldcommunication.org/childlabor.htm#Child%20Lab.Dec.6,200> (6. 8. 2005).
7. Annan, Kofi (2001) *We the children: Meeting the promises of the World Summit for Children*. New York: UNICEF, http://www.unicef.org/publications/files/pub_sgreport_adapted_en.pdf (13. 3. 2005).
8. Anker in Melkas (1996) *Economic incentives for children and families to eliminate and reduce child labour*, <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/publ/policy/papers/economic/part1.htm#02> (15. 4. 2005).
9. Australian government, Department of Foreign Affairs and Trade – DFAT (2005) *Malaysia country brief*, http://www.dfat.gov.au/geo/malaysia/malaysia_brief.html (22. 8. 2005).
10. Basu, Kaushik in Zafiris Tzannatos (06.05.2003) *The global child labour problem: What do we know and what can we do?* Rome: UCW, http://www.ucw-project.org/pdf/events/child_labour_basu_tzannatos.pdf (7. 7. 2005).
11. Bellamy, Carol (1996) *The state of the world's children 1997*. New York: UNICEF, http://www.unicef.org/publications/files/pub_sowc97_en.pdf (15. 3. 2005).

12. Bellamy, Carol (2004) *The state of the world's children 2005: Childhood under threat*. New York: UNICEF,
[http://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2005_\(English\).pdf](http://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2005_(English).pdf) (10. 6. 2005).
13. Bhalora, Sonia in Zafiris Tzannatos (2003) *Child labour: What have we learnt?* Social protection discussion paper series, N° 0317. Washington D.C.: The World Bank,
[http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/HDDocs.nsf/2d5135ecbf351de6852566a90069b8b6/7e4656a5f03098e585256dc0004e57a6/\\$FILE/0317.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/HDDocs.nsf/2d5135ecbf351de6852566a90069b8b6/7e4656a5f03098e585256dc0004e57a6/$FILE/0317.pdf) (15. 4. 2005).
15. Bureau of Democracy, Human Rights and Labour (2005) *Malaysia: Country reports on human rights practices*, <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2004/41649.htm>
(13. 8. 2005).
16. Bureau of East Asian and Pacific Affairs (2005) *Background note: Malaysia*,
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2777.htm> (3. 8. 2005).
17. Bureau of International Labour Affairs – ILAB (2002a) *Advancing the campaign against child labour: Addressing the worst forms of child labour*. Volume II. Washington D.C.,
<http://www.dol.gov/ILAB/media/reports/iclp/Advancing2/advance2.pdf> (23. 8. 2005).
18. Bureau of International Labour Affairs – ILAB (2004) *The department of labor's 2004 findings on the worst forms of child labour: Glossary of terms*,
<http://www.dol.gov/ilab/media/reports/iclp/tda2004/glossary.htm> (26. 7. 2005).
19. Bureau of International Labour Affairs – ILAB (2006a) *Child labour in commercial agriculture*, 13. 1.,
<http://www.dol.gov/ILAB/media/reports/iclp/sweat2/commercial.htm> (30. 12. 2005).
20. Bureau of International Labour Affairs – ILAB (2006b) *International labour standards*,
<http://www.dol.gov/ilab/webmils/intllaborstandards/childlabor.html>
(20. 1. 2006).
21. Central Intelligence Agency – CIA (2005a) *The world factbook: Malaysia*,
<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/my.html> (6. 8. 2005).
22. Central Intelligence Agency – CIA (2005b) *The world factbook* (podatki izbranih držav azijsko-pacifiške regije), <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/> (5. 11. 2005).
23. Child Workers in Asia – CWA (1985) *The child labour problem*.
http://www.cwa.tnet.co.th/Events/6thRegCons-Child_Labour_Problem.html
(10. 6. 2005).
24. Child Workers in Asia – CWA (1998) *Behind close doors: Child domestic workers, the situation and the response*,
http://www.cwa.tnet.co.th/Publications/Books/bcd_introduction.html (12. 7. 2005).

25. Child Workers in Asia – CWA (2000) *Child labour in Asia: The worst forms of child labour in Asia*,
http://www.cwa.tnet.co.th/Issues/ChildLabourAsia/worst_forms_child_labour.html
 (17. 6. 2005).
26. Child Workers in Asia – CWA (2004) *Children as partners: experiences in mainstreaming children's participation*. Bangkok,
<http://www.cwa.tnet.co.th/Downloads/CWA%20Newsletter%20v20%20n3%202004%20CP.pdf> (27. 12. 2005).
28. Child Workers in Asia – CWA (2005) *CWA network and task forces*,
<http://www.cwa.tnet.co.th/cwa-network.html> (20. 12. 2005).
29. *Deklaracija tisočletja*, sprejeta in razglášena z resolucijo Generalne skupščine 55 A (II),
 8. septembra 2000, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (10. 3. 2005).
30. (1999) *Države sveta 2000*. Ljubljana: Založba mladinska knjiga.
31. (1997) *Enciklopedija svetovne geografije: Vodnik od države do države*. Ljubljana: Pisanica.
32. Fernandez, Aegile, Sharuna Verghis in Tenaganita (1997) *Country profile: Malaysia*,
<http://home.pacific.net.hk/~amc/papers/AMY98MY.htm> (10. 8. 2005).
33. Global March against Child Labour (1999) *Report on the worst forms of child labour. India*, <http://www.globalmarch.org/resourcecentre/world/malaysia.pdf> (23. 7. 2005).
34. Grimsrud, Bjørne (2001a) *Measuring and analyzing child labour: Methodological issues*. Social protection discussion paper series, N° 0123. Washington D.C.: The World Bank,
<http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Child-Labour-DP/0123.pdf> (26. 4. 2005).
35. Grimsrud, Bjørne (23.10.2003) *Millenium development goals and child labour*. Rome: UCW,
http://www.ucw-project.org/pdf/publications/mdg_and_cl.pdf#search='child%20labour
 (25. 8. 2005).
36. Grimsrud, Bjørne (2001b) *What can be done about child labour?: An overview of recent research in its implications for designing programs to reduce child labour*. Social protection discussion paper series, N° 0124. Washington D.C.: The World Bank,
[http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/hddocs.nsf/65538a343139acab85256cb70055e6ed/d075b9be5e2527ec85256aee004c272e/\\$FILE/0124.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/hddocs.nsf/65538a343139acab85256cb70055e6ed/d075b9be5e2527ec85256aee004c272e/$FILE/0124.pdf) (26. 4. 2005).
37. Hamidon, H.E. (2005) *Promotion and protection of the rights of children*. UNGA 60th Session, 17. 10. New York: United Nations,
<http://www.un.int/malaysia/GA/60thGA/6033.PDF> (30. 12. 2005).

38. Human Rights Watch – HRW (2002) *Children's summit spotlights government's failures*, 7. 5., <http://hrw.org/english/docs/2002/05/07/global3908.htm> (15. 9. 2005).
39. Human Rights Watch – HRW (2004a) *Labour migration in Asia: Background*, <http://hrw.org/reports/2004/indonesia0704/4.htm> (15. 8. 2005).
40. Human Rights Watch – HRW (2004b) *Malaysia: Labour accord fails Indonesian migrant workers*, 12. 5., <http://www.thailabour.org/news/04051201.html> (17. 7. 2005).
41. Impact 360°.org: A world in itself (2004) *Facts on child labour*. <http://impact360.org/facts.php> (4. 4. 2005).
42. IndianNGOs.com (2004) *Child labour statistics: Regionwise*, <http://www.indianngos.com/issue/child/labour/statistics/region1.htm> (28. 6. 2005).
43. International Labour Organization – ILO (1996a) *Child labour today: Facts and figures*, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pkits/child1.htm> (4. 5. 2005).
44. International Labour Organization – ILO (1996b) *What's to be done?: Document for discussion at the informal tripartite meeting at the ministerial level*, <http://www.ilo.org/public/english/comp/child/papers/what/what1.htm> (4. 5. 2005).
45. International Labour Organization – ILO (1997) *Strategies for eliminating child labour: Prevention, removal and rehabilitation*. Joint ILO/UNICEF paper - International Conference on Child Labour (Oslo), <http://nird.ap.nic.in/clic/rrd114.html> (2. 4. 2005).
46. International Labour Organization – ILO (1998) *Child labour: Targeting the intolerable*. 86th International Labour Conference. Geneva, <http://www.ilo.org/public/english/comp/child/publ/target/target.pdf> (2. 4. 2005).
47. International Labour Organization – ILO (1999) *Child labour: Facts and figures*. Geneva, <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/164047/pdf/facts.pdf> (5. 5. 2005).
48. International Labour Organization – ILO (2002a) *A future without child labour*. Geneva, <http://www.ilo.org/public/english/standards/decl/download/global3/intro.pdf> (3. 3. 2005).
49. International Labour Organization – ILO (2002b) *Every child counts: New global estimates on child labour*. Geneva, <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipec/simpoc/others/globalest.pdf> (20. 3. 2005).
50. International Labour Organization – ILO (2002c) *ILO global report on child labour cites »alarming« extent of its worst forms*, 6. 5., <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pr/2002/19.htm> (3. 9. 2005).

51. International Labour Organization – ILO (2002d) *IPEC action against child labour 2000-2001: Progress and future priorities*. Geneva,
http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/about/implementation/ipeccreport_2002.pdf#search='IPEC%20action%20against%20child%20labour%2020002001%3A%20Progress%20and%20future%20priorities' (12. 6. 2005).
52. International Labour Organization – ILO (2003a) *Investing in every child: An economic study of the costs and benefits of eliminating child labour*. Geneva,
http://www.unicef.org/publications/files/pub_investchildren_en.pdf (28. 3. 2005).
53. International Labour Organization – ILO (2003b) *IPEC action against child labour: Highlights 2002*. Geneva,
http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/about/implementation/ipeccreport_2002.pdf#search='IPEC%20action%20against%20child%20labour%3AHighlights%202002' (12. 6. 2005).
54. International Labour Organization – ILO (2004a) *Child labour: A textbook for university students*. Geneva,
http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/publ/download/pol_textbook_2004.pdf (2. 5. 2005).
55. International Labour Organization – ILO (2004b) *IPEC action against child labour 2002-2003: Progress and future priorities*. Geneva,
http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/about/implementation/ipeccreport_2002.pdf#search='IPEC%20action%20against%20child%20labour%2020022003%3A%20Progress%20and%20future%20priorities' (12. 6. 2005).
56. Inter-parliamentary union (2004) *Child protection: A handbook for parliamentarians* N° 7. Geneva,
http://www.unicef.org/publications/files/Guide_Enfants_OK.pdf (22. 4. 2004).
57. *Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 138 o minimalni starosti za sklenitev delovnega razmerja*, sprejeta in razglašena 6. junija 1973, <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C138> (15. 4. 2005).
58. *Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 182 o najhujših oblikah otroškega dela*, sprejeta in razglašena 1. junija 1999, <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C182> (15. 4. 2005).
59. *Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 29 o prisilnem ali obveznem delu*, sprejeta in razglašena 10. junija 1930, <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C029> (15. 4. 2005).

60. *Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah*, sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine 44 A (25), 20. novembra 1989,
<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm> (10. 3. 2005).
61. Lee, Tang Lay (2001) *The state of economic, social and cultural rights in Southeast Asia*,
<http://www.adb.org/socialprotection/child.asp> (13. 8. 2005).
62. (1998) *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 3. izdaja.
63. Lenardič, Darja (1987) *O ljubezni*. Ljubljana: DU Ljubljana.
64. Lenardič, Nina (2001) *Otroško delo kot razvojni problem-stališča držav o konvenciji Mednarodne organizacije dela o najhujših oblikah otroškega dela*. Ljubljana: Diplomsko delo.
65. M.N. Navamukundan (2002) *Labour migration in Malaysia: Trade union views*. V ILO Bureau for Workers' Activities (ACTRAV). Malaysia: National union of plantation workers,
<http://www.wilomirror.cornell.edu/public/english/dialogue/actrav/publ/129/21.pdf#search='Navamukundan%2CLabour%20migration%20in%20Malaysia%3ATrade%20union%20views'> (5. 8. 2005).
64. *Malaysia: The Children and Young Persons (Employment) Act, 1966*. NATLEX,
http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex_browse.details?p_lang=en&p_country=YS&p_classification=04&p_origin=COUNTRY&p_sortby=SORTBY_COUNTRY (20. 9. 2005).
68. *Malaysia: Child Act, 2001*. NATLEX,
<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/65516/65279/E01MYS01.htm> (20. 9. 2005).
69. Pfifer, Nina (2004) *Azijska finančna kriza: primer Malezije in Tajske*. Ljubljana: Diplomsko delo, <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Pfifer-Nina.PDF> (16. 9. 2005).
70. Plan-International (2004) *Protecting working children*,
<http://www.plan-international.org/news/position/childlabour/> (13. 7. 2005).
71. Počkaj, Petra (2003) *Zloraba dela otrok v Sloveniji in v svetu*. Ljubljana: Diplomsko delo, <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Pockaj-Petra.PDF> (3. 4. 2005).
72. Ray, Ranjan (2004) *Child Labour in Asia: A Survey of the Principal Empirical Evidence in Selected Asian Countries with a Focus on Policy*, Discussion paper. Australia: University of Tasmania,
http://www.utas.edu.au/ecofin/Library/discussion_papers/papers_04/03-04_Ray.pdf (28. 8. 2005).

73. *Resolution on the ASEAN Plan of Action for Children*, sprejeta in razglašena 2. decembra 1993, <http://www.aseansec.org/2036.htm> (30. 12. 2005).
74. Sabadin, Tina (2003) *Odpravljanje otroškega dela v državah v razvoju s pomočjo programov izobraževanja*. Ljubljana: Diplomsko delo, <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Sabadin-Tina.PDF> (3. 4. 2005).
75. Shaukat, Ali (2002) *Child labour: An economic issue*. Pakistan: NIPA Karachi, <http://72.14.207.104/search?q=cache:qgWYTkQL4M4J:www.nipa-khi.edu.pk/shaukatali.pdf+child+labour+an+economic+issue&hl=sl&ct=clnk&cd=6&client=firefox-a> (10. 4. 2005).
76. (1995) SSKJ. Ljubljana: DZS (za SAZU).
77. Tesfay, Nardos Kebreab (2003) *Child labour and economic growth*. Canada: University of Saskatchewan, [http://library.usask.ca/theses/available/etd-06302003-194123/unrestricted/Tesfay\(2003\).pdf](http://library.usask.ca/theses/available/etd-06302003-194123/unrestricted/Tesfay(2003).pdf) (4. 5. 2005).
78. The British Broadcasting Corporation – BBC (2005) *BBC News*, 31. 10. London, http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/4393584.stm (2. 11. 2005).
79. The Columbia Electronic Encyclopedia (2005) *Southeast Asia*. Sixth edition, <http://www.infoplease.com/ce6/world/A0846050.html> (5. 7. 2005).
80. The Child Rights Information Network – CRIN (2005) *CRIN organisations: Regional working group on child labour in Asia*, <http://www.crin.org/organisations/viewOrg.asp?ID=1467> (15. 10. 2005).
81. The Free Dictionary (2005) *Persekutuan Malaysia*, <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Malaysia> (5. 7. 2005).
82. The Wikipedia Free Encyclopedia (2005a) *Southeast Asia*, http://en.wikipedia.org/wiki/South-east_Asia (5. 7. 2005).
83. The Wikipedia Free Encyclopedia (2005b) *Education in Malaysia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Malaysia (2. 11. 2005).
84. The Wikipedia Free Encyclopedia (2005c) *East Asian Tigers*, http://en.wikipedia.org/wiki/East_Asian_Tigers (20. 12. 2005).
85. Tzannatos, Zafiris in Peter Fallon (1998) *Child labour: Issues and directions for the World Bank*. Washington D.C.: The World Bank, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSCContentServer/WDSP/IB/1998/02/01/000009265_3980319100151/Rendered/PDF/multi_page.pdf (5. 7. 2005).
86. UNICEF (2002a) *A world fit for children*. New York, http://www.unicef.org/publications/pub_wffc_en.pdf (16. 4. 2005).

87. UNICEF (2002b) *UNICEF's priorities for children 2002-2005*. Second edition. New York, http://www.unicef.org/publications/files/pub_mtsp_en.pdf (14. 4. 2005).
88. UNICEF (2003) *Towards a region fit for children: An atlas for the sixth East Asia and the Pacific ministerial meeting*,
http://www.unicef.org/infobycountry/12060_12054.html (15. 7. 2005).
89. United Nations – UN (2003) *UN Promoting the millenium development goals in Asia and the Pacific: Meeting the challenges of poverty reduction*. New York,
<http://www.unescap.org/LDC&poverty/MDG.asp> (2. 8. 2005).
90. United Nations Development Programme – UNDP (2005) *Human development report 2005*. New York, http://hdr.undp.org/reports/global/2005/pdf/HDR05_complete.pdf (29. 10. 2005).
91. United Nations High Commissioner for Human Rights – UNHCHR (2004) *Malaysia ratifications and reservations*,
<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/newhvstatusbycountry?OpenView&Start=1&Count=250&Expand=105#105> (30. 12. 2005).
<http://confinder.richmond.edu/admin/docs/malaysia.pdf> (20. 10. 2005).
93. (2004) *Veliki družinski atlas sveta*. Ljubljana. Založba Modita.
94. (2002) *Victims of trafficking and violence protection act 2000: Trafficking in persons report*, <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2002/> (26. 4. 2005).
95. Wahba, Jackline (2001) *Child labour and poverty transmission: No room for dreams*. United Kingdom: University of Southampton,
http://www.erf.org.eg/html/Jackline_Wahba.pdf#search='Child%20labour%20and%20poverty%20transmission%3A%20No%20room%20for%20dreams%2C%20Jackline%20Wahba' (9. 7. 2005).
96. Women's aid organisation – WAO (2000) *Foreign domestic worker abuse*,
<http://www.wao.org.my/research/fdw.htm#fdw> (3. 9. 2005).